

Etymologische studie over Vlaanderen, Vlaming, vlaamsch

door J. DUPONT

Overzicht van de inhoud

- I. Over de etymologie van GYSSELING ;
- II. De stamklinker der drie woorden was oorspronkelijk korte *a* ;
- III. Er heeft een volksnaam FLANDARI bestaan naast FLANDARA ;
- IV. Volksnaam en streeknaam ontstonden uit FLANDWARI en FLANDWARA ;
- V. De FLANDWARI waren ÛTLANDWARI ;
- VI. FLANDWARI en FLANDO ontstonden uit ÛTLANDWARI en ÛTLANDO ;
 - A. FLANDWARI had een synoniem FLANDO ;
 - B. De uitval der *t* in ÛTLANDWARI en ÛTLANDO ;
 - C. De verspringing van de klemtoon in ULANDWARI en ULANDO met verkorting der *û* ;
 - D. De overgang van die woorden tot VLANDWARI en VLANDO ;
- VII. Vóór de uitval der *w* was VLANDWARI tot VLAMARI geworden, waarbij VLAMO, VLAMING, VLAEMSCH ; verder hierbij *wutlaemsch*, *inlemsch* en *orlemsch* ;
- VIII. Tabellarisch overzicht van de behandelde woordfamilie ;
- IX. Samenvatting ;
- X. Slotbeschouwing.

Alle unsere etymologischen Operationen tragen das Gepräge der Wahrscheinlichkeitsrechnung... Wir dürfen weder im Begrifflichen, noch im Lautlichen unsere Hoffnung auf Ergebnisse von mathematischer Absolutheit richten.

HUGO SCHUCHARDT (1).

I. Over de etymologie van Gysseling (2)

Voor *Vlaming* nam G. het reeds in 1938 (Wetenschap in Vl., kol. 39) door L. DELFOS voorgestelde etymon over, nl. een *-ing* afleiding van een *onbetuigd* fri. **flám* (3) = on. *flaumr*, stroming, vloed, ohd. *floum*, spoeling, modder, dat evenals bijv. *toom* bij *tiohan* = trekken, een met suffix *-m* gevormd nom. instrum. was bij een, in 't Friesch en elders *onbetuigd* equivalent van ohd. *flowen*, *flewen*, spoelen. Met de voorgestelde en aannemelijke betekenisontwikkeling naar het concreet begrip „overstroomd land, drasland”, kon men zo van de *Vlaming* de „man der slikken en schorren van de overstroomde kuststreek” maken; en dat was wel een semantische verbetering tegenover het oudere, later door VERCOULLIE uitgewerkte homonieme, etymon fri. **Fláming* bij ags. *flyming*, *flyma*, *fugitive*, *outlaw* (n. ijsl. *flaemingr*, landloper), afleiding van een eveneens *onbetuigd* fri. **flám* = ags. *fleam*, on. *flaumr*, vlucht, bij *fliohan*, vlieden, vluchten. Men mag zich afvragen of de twee etyma niet identisch zijn.

Voor het prototype van *Vlaanderen*, waarin hij uitslui-

(1) HUGO SCHUCHARDT-BREVIER, 2. Aufl., Halle/Saale 1928, p. 108.

(2) In *Album Prof. Dr. Fr. Bauer*, Antwerpen 1948, deel I, p. 192-220. — De door mij gebruikte attestaties komen praktisch alle uit geciteerd opstel, behalve enkele, speciaal die van Kapitel III.

(3) Wie van een geleerd sluiertje houdt, mag hier ook met G. *ingweoons* lezen; maar om aan „ingweoonse Vlamingen” te geloven en aan een **Fláming* als „oudndl. leenwoord uit de taal der Vlamingen zelf”, is er nog meer nodig dan het tot nu toe bijgebrachte.

telijk een streeknaam zag, contrueerde G. als etymon een *nergens betuigd *flám-pra*, d. i. hetzelfde *onbetuigde* fri. **flám*, verlengd met het in alle germ. talen zeer vroeg — wsch. zelfs vóór de periode waarin de uit de zee opgerezen kustvlakte haar benaming kon krijgen — uitgestorven suffix *-pra* of *-dra*. Ook dit suffix vormde, evenals *-m*, oorspr. nom. instrum. (als bijv. mnl. *tuder*, tuier, stamverwant met *toom*, beide bij *tiohan*, trekken), die ook wel tot meer algemeen-concrete betekenis konden evolueren, zodat men voor *Vlaanderen* tot een bet. „streek der stroming, streek der slikken en schorren” kon komen. Ook dit was semantisch tamelijk plausibel, alhoewel er geen probant parallel voor te vinden is. Er bestaat nl. in de germ. talen geen enkele, ook maar enigszins vergelijkbare formatie met zulk dubbel instrum. suffix, en het voorgestelde etymon is dus een zeer gewaagd produkt van de etymologiserende fantasie, geen ἀπαξ λεγομενον, maar een ἀπαξ εὔρημένον of verzonnen unicum.

Dat zou op zichzelf nog niet zo erg zijn, indien er geen prohibitieve gevolgen mee verbonden waren, wat in casu ongelukkiglijk wel het geval is. Immers van een nom. instr. *Flandra* loopt geen enkele weg tot de Volksnaam *Flandri*, die FÖRSTEMANN attesteert en die, tot grote verbazing van de lezer, totaal ontbreekt in het toch overvloedige — ja wel gedeeltelijk overtollige — materiaal dat G. opgeeft. Die volksnaam wordt overigens niet alleen doodgezwegen in de attestaties, maar bovendien uitdrukkelijk door G. genegeerd. En ook voor het adj. *flandonensis* van 942, dat hij wel opneemt en zelfs interessant noemt, maar dan met een nietszeggend zinnetje terzijde schuift, snijdt het ondeelbare *-pra* suffix alle mogelijkheid tot verklaring af. Ik vrees dat we hier met twee Achillespezen te doen hebben; en — als ik de metafoor mag verder spinnen — er is een derde, die fataal zal blijken.

Met een — o! zo menselijk — betrouwen in het absolute, laat G. zich verleiden tot de bevestiging dat zijn etymologie „de enige blijkt te zijn, die taalkundig mogelijk is”, en zijn betrouwen in de absolute geldigheid der mechanische klankwetten en der tot het oneindige gediversifieerde — en meestal zo povertjes gefundeerde — klankwetjes, loopt als een rode draad door zijn heel opstel. Dat laat hem toe met vaste hand en kalme zekerheid indrukwekkende — zeker benijdenswaardige — ketting-deducties te presenteren, die er heel of half profane lezers — die legio zijn — van overtuigen moeten, dat de etymologie met mathematische zekerheid kan opereren en construeren. De grootmeester HUGO SCHUCHARDT, wiens uiting daarover ik als motto vóór dit opstel geplaatst heb, dacht daar anders over. In feite zijn de constructies der etymologen — ook de schijnbaar onaanvechtbaarste — maar al te dikwijls broze kaartenhuisjes, die instorten bij het lichtste schokje (1). Reeds bij zijn uitgangspunt kan de etymoloog misleid worden door een dubbelzinnige grafie der textuitgaven en zelfs der hs., of ook door een uitzonderlijke, moeilijk te vermoeden of te interpreteren klankontwikkeling of klanksubstitutie. Dan stort de tafel zelf in, waarop het kaartenhuisje gebouwd werd : en dat is nu ongelukkiglijk het geval met de constructie van G. Enerzijds is de grafie *ae* van mhd. *vlaeming*, *vlaemisch* en van de corresponderende ags.

(1) In een klassiek geworden opstel van 1905, dat het door SCHUCHARDT als „blendender Sophismus” gebrandmerkte dogma, en meer speciaal de extreme opvattingen van de fanatische Überphonetist A. THOMAS bestreed, schreef MARIO ROQUES o. a. : La sécurité que l'on croit trouver dans le principe de la rigueur des lois phonétiques est illusoire... Ces lois empiriques sont notre œuvre... elles ne sont ni complètes, ni parfaites, ni surtout supérieures aux faits... Le mécanisme linguistique est si complexe, si délicat, que les possibilités sont infinies. — M. ROQUES, *Méthodes étymologiques*, *Journal des Savants* 1905, p. 420 et s. — opgenomen in de anthologie voor deense romanisten van KR. NYROP, *Philologie Française*, 2e éd., Copenhague 1915, p. 105-119.

en on. vormen niet de Umlaut van lange *â*, maar van oorspr. korte *a*; anderzijds heeft de eerst in het Mnl. opduikende vorm *Vlaenderen*, waarin G. een primitieve lange *â* ziet, een ouder en ook nog mnl. *Vlanderen* vervangen, volgens een analogie-processus, waarop ik verder terugkom. De gepostuleerde basis *flâm-* is een fatale vergissing. Ipso facto vervallen 1° de semantische waarden waarop G. zijn interpretatie van *Vlaming* en *Vlaenderen* steunde en 2° de indrukwekkende ketting-deducties, die hij aan die basis vastknoopte. Overigens zal verder — hoop ik — blijken dat de werkelijke basis evenmin *flam* als *flâm* was.

Alvorens deze critiek te sluiten moet ik met oprechte dankbaarheid vermelden dat ik zonder G.'s nauwkeurige en rijke — alhoewel toch lacunaire — verzameling attestaties, wsch. nooit tot het uitwerken van deze studie zou gekomen zijn, daar mij voor dergelijk Benedictijnenwerk niet alleen alle competentie, maar ook alle materiele mogelijkheid en bovendien alle aanleg ontbreken.

II. De stamklinker van vlaming, vlaanderen was oorspronkelijk korte *a*

A. — In zijn Mnl. Spr., § 20, c, stelde VAN HELTEN *Vleming* en *vleemsch* bij de Umlaut van korte, gerekte *a*; J. FRANCK daarentegen zette in zijn Mnl. Gr., § 39, *vleemsch* bij de Umlaut van lange *â*. Denkelijk deed hij dit onder invloed der mhd. grafieën *vlaemisch*, *Vlaeming* in het Mhd. Wtb. van LEXER. Deze heeft, in navolging van vele critische uitgaven waarover hij beschikte, een volkomen arbitraire conventie ingevoerd. Hij heeft nl. alle als dusdanig erkenbare, zowel primaire als secundaire Umlaut van oude korte *a* met *e*, en van lange *â* met *ae* — zonder

lengteteken — weergegeven. Tot die overdreven vereenvoudiging kwam hij, omdat het ondoenlijk was de tekens der mhd. hs. weer te geven — zeven verschillende voor Umlaut van korte *a* en twaalf voor die van lange *ā*, waaronder vele, en speciaal *ae*, voor beide klanken identisch waren. Voor *Vlaeming*, *vlaemisch* en het verb. *vlaemen* kwamen zijn citaten wsch. uit hs. die *ae* zowel voor Umlaut van korte *a* als van lange *ā* schreven en, bij gebrek aan een probant dial. woord van dezelfde stam zonder Umlaut, heeft hij dan de grafie *ae* maar bijbehouden.

Daar HELMOLD rond 1170 *Flamingi* kende en de paap KUONRAT in zijn *Ruolandes Liet* van rond 1175 *Flaminge* nog zonder Umlaut schreef, mogen we aannemen dat het mhd. equivalent van het limb. *Fleming* uit dezelfde periode, in de 12de-13de e. in Duitsland en Oostenrijk met de secundair-Umlaut gesproken werd, die toen, hetzij klank-fysiologisch, hetzij als hermaking van een reeds vroeger bestaande primair-Umlaut (een frequent verschijnsel!), gangbaar was (1). Deze zeer open Umlaut was o. a. normaal in beierse namen op *-ingen* als bijv. ohd. *Pfaefingen* (2) (SCHATZ, *Altb. Gr.*, §§ 20 en 29); in gevallen waar de Umlaut bewerkt werd door een *i* der derde silbe, als bijv. *maegede*, *fraemedede*, *aedele* uit *magadi*, *framadi*, *adali*; bij z. g. morfologische Umlaut als bijv. *slaege* i. pl. van ouder *slegi* pl. van *slag*, of *naegele*, *staebe* als neologismen voor ouder *nagele*, *stabe*; in adj. op *-lich* als *vaeterlich*, vgl. mnl. *gemekelijk*, en andere categorieën meer.

Om uit te maken welke van de twee klinkers *a* of *ā* in mhd. *vlaeming*, *vlaemisch* primitief is, bestaat maar één

(1) Over sec. Umlaut van *a* cf. WILLMANN'S D. Gr. I, § 198-202 Anm.; H. PAUL, *Mhd. Gr.* 7e Aufl., §§ 5 en 6 Anm. — VAN WIJK, *Tijdschr.* 33, 1915, p. 263 vlg. en verdere bibliogr. bij A. VAN LOEY, *Bijdr. t. de K. v. h. Z.-W. Brab.*, p. 66.

(2) Over *Pepingen* en Uml. vóór *-ing*, cf. A. VAN LOEY, *Bijdr. Z.-W. Brab.*, p. 62-66.

bruikbaar criterium, en dat is — zoals H. PAUL, Mhd. Gr., § 6, Anm. 1, onderlijnt — de dialectiese uitspraak. Welnu het Brees heeft in *vlèms* dezelfde klank als in de equivalenten van de geciteerde woorden : *vrèmd*, *mègd*, *nè.gel*, *slèg*, *stèv*, *gemè.kelik* (1), terwijl de woorden met Uml. van *â* steeds *ie* hebben, als bijv. *kies*, *kieper*, *sier* (ciseaux), *gesprielik*, *du slieps* d. i. kaas, schaper, schaar, gesprakelijk, du slaaps (2).

Er moet hier ook gewezen worden op de duitse vormen met gerekte of kort gebleven *e*, als de top. *Fleming* naast *Flämîng*, *Flemmingen* 1170 ; de F. N. *Flemming* en het te Wenen in de 13de e. gebruikelijke *flemminge hantwerk* = weverij, evenals op limb. *Flemingos*, 12de e., en Teuth. *Vlemynck*. Denkbaar is voor deze vormen primair-Uml. van korte *a*, maar aangezien de normale *e* van deze Uml. ook gebruikt werd voor secundair-Uml. (het Onfr. en het Limb. kennen geen *ae*), zullen we in deze periode en vóór het zware suffix *-ing* wel met sec.-Uml. te doen hebben. In de vormen met *mm* is dit teken niets meer dan een middel om aan te duiden dat de stamklinker kort gebleven was (3). Het Mnl. kent ook een bijvorm *Vlammînc*.

Waar G. beweert dat „mhd. en on. *ae* uitsluitelijk Uml. van *â* voorstellen”, kan hem niemand volgen. Die grafie

(1) Vgl. *gemâ.k* en de sing. *mâgd*, *nâ.gel*, *slâ.χ*, *stâ.f*. Het dial. scheidt streng tussen gerekte *a* en oude *â* ; de laatste klinkt steeds *ô*. Het wijkt daarin totaal af van het Tongers bijv. en sterk van het Maastrichts, dat — zonder erkenbaar criterium — nu eens *â* zegt, dan *ô* voor gerekte *a*. Direct met *vlèms* vergelijkbaar is *ziemslèr*, zeemleer, mhd. *saemisch* met *âe*.

(2) Buiten beschouwing moet blijven de hermaakte morphol. Uml. van *â* in *draadje*, *draden* en dgl. Die klinkt steeds *ê* in de omgeving, bijv. Bocholt *drêtje*, *drêj* ; maar werd in het alles omringende Brees *drêtje*, *drêj*. Ook de verben van het type *draaien* wijken af. Bijv. *drêje*, mnd. en oostmnl. *dreyen*.

(3) AG. LASCH, Mnd. Gr., § 69 II b, § 232, 4 en § 346, wijst op het kort blijven van stamvokaal voor *-ing* in *kunnînc*. koning (ook mnl. *konnînc* bij J. JACOBS, § 5) en *honnîch*, honing ; cf. ook WILLMANN'S D. Gr. I, § 237, 2 en 242.

gold in het On. evenals in het Mhd. zowel voor Uml. van korte als van lange *á* en het lengteteken werd praktisch niet gebruikt (NOREEN, Gr., § 33). De moderne conventie die LEXER volgde, heerst ook in de meeste on. textuitgaven, en werd daar gesteund door het feit dat in het literair belangrijkste dialect, nl. het oudijsl., iedere korte *ae* in de 13de e. in *e* overging. Voorbeelden als *naeringe*, onderhouder, bij *nara*, *smaelinge*, kleine man, bij *smal*, cf. mnl. *neringe* en *smalinge* f.; *saelia*, *taemia*, mnl. *versellen*, hgd. *zähmen* (ijsl. 13de e. *selia*, *temia*) *faerr*, hij vaart, van *fara*, *naegl* pl. van *nagl*, *daenisk*, *flaemsk*, deens, vlaams, zijn duidelijk genoeg. Evenals het Mhd. heeft ook het On. naast *flaemingr* een vorm *flaemmingr*, met *mm* als teken voor ongerekte klinker.

Wat ags. *Fleming* met daarnaast later ook *Flemming* en *flemmish* betreft, waarvan de korte klank tot heden bewaard bleef (vgl. ook een top. als *Flempton*, Flemingtuna 1070), die hebben Uml. van *a* als bijv. *Centing*, *centisc*, *englisc* en *denisc* (on. *daenisk* en *dansk*). Uitgesloten is de lange angl. en kentische *ē* = ws. *ie*, als Uml. van germ. *au* (*geléfan*, ws. *geléfan*, got. *galaubjan*), die met de andere talen niet overeen te brengen is.

De mnl. vormen *vlaminc*, *vlami(n)ge*, *vlamminc*, *vleminc*; *vlamisch*, *vlaemsch*, *vlamsch*, *vlemisch*, *vleemsch*, *vlemsch*, veronderstellen alle ongerekte of gerekte korte *a*, resp. Uml. van idem. Gerekte *a* en lange *á* rijmde reeds in onze oudste verzen en beide klinken vandaag identisch in de meeste brab. en vl. en in een deel van de limb. dialecten. Onder deze laatste kan alleen het maaslands, waarbij het Brees, met uitzondering van het in dit geval erg hybride Maastrichts, als criterium dienen.

We besluiten: de vormen van alle germ. talen postuleren voor *vlaming*, *vlaams* en hun bijvormen de oude korte *a*

met stricte uitsluiting van de oude *ā*, die het etymon van G. veronderstelt.

B. — Blijft het probleem van de stamklinker in *Vlaanderen*. Ook hier is in de oude periode geen enkel positief bewijs te vinden voor de *ā* van het etymon *flām-pra*. Van de oudste vormen tot heden blijft de korte *a* constant in het Skand. en het Hgd. Het meng. *Flaunders* en het eng. *Flanders* dat met *ā* klinkt, moeten als totaal irrelevant terzijde blijven. Talrijke parallellen als *Alissaundre* = *Alexander*, *aunt* < ofr. *ante* (ta ante), *chaumbre*, *servaunt*, *romaunt*, en moderne vormen als *branch*, *chant*, *dance*, *demand*, bewijzen dat we hier met een specifiek engelse „klankwet” te doen hebben, die vandaag bijv. ook te Antwerpen en Tongeren aan het werk is, waar men *hānd* en *tānd* zegt, met een lange klinker die nooit de kleur heeft van de *ā* in *zōken* noch van de *ā* in *slōpen*.

Het „Vroeg Mnl. Ambtelijk proza” van vóór 1240 (ed. A. C. F. KOCH, 1960) schrijft tweemaal *Ulandren*; de vorm *Vlaenderen* duikt op in de 13de(?) of 14de e. in Vlaanderen en Brabant, d. i. in een periode toen, en een streek waar, gerekte *a* en lange *ā* waren samen gevallen. Het primitieve *Vlander*en blijft daarnaast nog voortbestaan en verschijnt o. a. alleen in de TEUTHONISTA van 1477, die steeds duidelijk onderscheid maakt tussen bijv. *ander*, *mande*, *wanderen* en *gedaente*, *stainde*, *mayndt*. Bij KIL. vindt men enkel *Vlaendere* en deze vorm kreeg sedertdien de overhand in de schrijftaal. Wat de spreektaal betreft, die kent vandaag nog in sommige streken *Vlander*en, maar vooral op een uitgestrekt gebied, naast of in plaats van *Vlōnder*en een hybride *Vlonder*en, dat de korte klinker van *Vlander*en voortzet, maar met de kleur der *ō* van *Vlōnder*en. Dat is evident een „hermaakte” vorm, die per se een ouder type met korte *a* bewijst.

Hoe onstond nu die vorm *Vlaenderen*? Met de oogkleppen van de stricte observantie ziet men de zaak als volgt : naast *brand, hand, land, mand, rand, stand, tand, branden, handelen, wandelen, brander, ander, veranderen*, staat geen enkele vergelijkbare vorm met *ð* ; daaruit volgt 1° *Vlōnderen* kan niet klankwettig uit *Vlanderen* ontstaan zijn en 2° het had dus oorspronkelijk een lange *á*, (waarbij men dan al vergeet dat een gerekte korte *a* ook het probleem zou oplossen)... maar die lijkt ook klankwettig onmogelijk vóór *nd*. En als dan iemand bewijst dat het woord nooit geen lange *á* kan gehad hebben? Ja dan zit het probleempje in de blinde steeg.

Aan het sombere einde van dit steegje is er altijd een deurtje, dat uitgeeft op het uitgebreid gebied, waar de taal haar hybride analogie-produkten kweekt. Laat ons dat deurtje openen om wat frisse lucht te scheppen. Op het einde der oude periode en soms al veel vroeger, ontstonden dubbelvormen (1) met of zonder syncope als : mlat. *banasta*, mnl. *baenst* en got. *bansts*, mnl. *banst* ; ohd. *anihha* (vgl. *armihha*, *paupercula*, *fulihha*, vrouw. *veulen*) mnl. *anichere*, *anichvrouwe* en os. *anko*, dim. van *ano*, grootvader ; ohd. *anado* naast onfr. *ando*, drift. In latere tijd, toen de rekking der korte vocalen werd doorgevoerd en de syncope grote uitbreiding nam, waren dubbelvormen van dat type legio. Om de atmosfeer te scheppen, waarin mijn verdere bewijsvoering geplaatst moet zijn, geef ik hier een serie mnl. voorbeelden, gekozen uit de zekerste en eenvoudigste : *aende, eende, ande* (wvl.) *ende* ; *aemte, emt* (met *á*) ; *aexe, axe* ; *betaelde, betalde* ; *beelde, belde* ; *beelc, belc* ; *beemde, bemde* ; *bremse, deemster, demster* ; *egede, egde* ; *èlz, elseboom* ; *èls, elsene, priem* ; *gemeente, dial. gemente* ;

(1) Over dubbelvormen cf. o. a. H. PAUL, D. Gr. I, § 32 en § 105 ; WILLMANN, D. Gr. I, § 299 ; NOREEN, Gr., § 151 (ook over Ausgleich) en FRANCK, Mnl. Gr., §§ 13-16.

geraemte, geramt, gereemte, gerempt ; heilig, hillich (dial. hellig) ; heelt, helt (heros) ; hemedē, hemde ; heert, hert (cervus) ; *hèlsbos*, hulse ; jaget, jacht ; keefschen, kefschen ; keelc, kelc ; keerc, kerc ; leemde, lemde ; maecte, macte ; meelc, melc ; menich, mennich ; meersch, mersch ; munic, munc ; muynte, *mènt*, munt ; naect, nact ; geraect, geract ; schaemte, schamte ; senet, sende, synode ; speelde, spelde ; teems, tems ; veenster, venster, finistar ; vlaemsch, vlamsch *vlòms* ; vleemsch, vlemsch ; voget, vocht ; vreemde, vremde ; weelde, welde ; Weende, Wende, Winithi... en tientallen meer.

Tot dit soort dubbelvormen behoren nu ook — afgeleid van het hoger geciteerde *anado* = *ando* — de verben ohd. *anadôn*, mnl. *aenden*, hgd. *ahnden*, krenken, straffen, en mhd. en mnl. *anden*. Daarbij sloot zich aan het, in vorm en betekenis nauw verwante, ohd. *fandon*, mhd. en mnl. *vanden* (abl. bij *vinden*), opzoeken, bestoken, met dit gevolg dat — volgens het dikwijls bestreden, maar nooit ernstig weerlegde onderbewuste schema van H. PAUL : *anden* : *aenden* = *vanden* : x — een, klankwettig volkomen onbe-rechtigde dubbelvorm mnl. *vaenden*, hgd. *fahnden* de plaats van x innam.

Men kan daarin — om met WUNDT, Sprache I, p. 466, te spreken — een „Angleichung durch Begriffsverwandtschaft” zien ; maar in het geval van dubbelvormen is dat in 't geheel niet nodig. Het is eenvoudig een geval van zuivere klankanalogie. Men ziet niet in welke begripsanalogie tot vormen als mnl. *waent* naast *want* = 1° voegw. 2° laken, kan gevoerd hebben, en hetzelfde geldt voor mnl.

(1) H. PAUL, D. Gr. I, p. 164, WILLMANN'S, D. Gr. I, § 246 en KLUGE, Et. Wtb., wisten met deze woorden geen weg. Zij kenden de mnl. vormen niet. Wat PAUL van beide zegt „es kann keine Lautenwicklung vorliegen”, past op *fahnden*, maar niet op *ahnden*.

vormen als de door VAN HELTEN, § 8, d, en FRANCK, § 60, geciteerde unica als *reente* = *rente*, *misweende* = *miswende*, *tweent* = *twent*. Het zijn wsch. eendagsvliegen, waarvoor alleen de algemene atmosfeer der dubbelvormen verantwoordelijk was. De „onberechtigde” dubbelvorm *Vlaanderen* kende daarentegen een durend succes. Vond hij misschien steun bij de „berechtigde” dubbelvormen *vlaemsch*, *vlamsch*, *uutlaemsch*, **uutlamsch*, **inlaemsch*, **inlamsch*, *inlemsch*, **orlaemsch*, **orlamsch*, *orlemsch*? Denkbaar is dat, maar ik vermoed eerder dat hij als dubbelvorm naast *Vlanderen* opkwam door zuivere klankanalogie met dubbelvormen als : *pander*, *paender*, *spander*, *spaender*, *banderheer*, *baenderheer* en wsch. andere meer. Deze verklaring werd reeds voorgesteld door VERDEYEN (op. cit., p. 424), maar hij sprak nog — volgens de atomistische traditie — van rekking vóór *nd*. Bij de hoger besproken identiteit van klank der gerekte en der oude lange *á* heeft het natuurlijk geen zin een woord als *paender* te verwerpen — zoals G. (op. cit., nota 26) doet — onder voorwendsel dat lat. *pánis* een lange *á* had. Die was overigens verkort in het Mlat. zoals de *ó* van *sólarium*, blijkens ons mnl. *sóbre* en mhd. *sölre*. Eerder had men de objectie verwacht dat in *spaender* en *paender* de primitieve *á* of *ā* verkort werd om tot *spander* en *pander* te komen, terwijl in *Vlaanderen* omgekeerd een korte stamklinker verlengd werd. Maar ook die objectie is waardeloos : iedere taalkundige proportie kan omgekeerd worden ; daarmee komt men tot de „fausse régression” van GILLIERON, die natuurlijk alleen voor de historisch denkende linguïst „valsch” is, maar in 't geheel niet voor de spraakmakende gemeente. Het oude *mānet*, *maand*, doet ook mee aan de epidemische verkorting en klinkt dan *manden* of *mōnden*, naast *mōnden*.

Ik zou dit kapitteltje willen sluiten met een blik op de toekomst... De eerste die de zuivere klankanalogie „eine

niedrigere Ordnung der Analogie" vermoed heeft, was HUGO SCHUCHARDT, in zijn strijdschrift van 1885 (Brevier, p. 57). In H. PAUL's Prinzipien⁵, § 76, komt ze niet duidelijk tot haar recht en in § 84 wordt ze enkel geïllustreerd met een paar sandhi-verschijnselen (Satzdoubletten). Ze werd eerst verder bestudeerd door EDUARD HERMANN in 1931 (1). Deze geeft maar weinig voorbeelden, maar merkt daarbij op : „Beispiele für die lautliche Analogie gibt es in schweren Mengen ; sie sind nur nicht gesammelt worden, weil man das Axiom der Ausnahmslosigkeit gelten liess", p. 27... Met haar studie „wird die Lautforschung nicht mehr so mechanisch sein dürfen (wie mit dem Axiom) ; sie wird schwieriger und komplizierter sein", p. 47. Het is mij niet bekend of deze auteur het onderwerp verder heeft bestudeerd ; maar ik ben ervan overtuigd dat in de door hem aangewezen richting nog veel kan gedaan worden voor een hernieuwing der taalgeschiedenis en een dieper indringen in de dialectverklaring. Ik meen dat de hierboven geschetste oorsprong van *Vlaanderen* het woord tot een goed voorbeeld van zuivere klankanalogie stempelt (2).

(1) EDUARD HERMANN, Lautgesetz und Analogie, Abh. G. d. Wiss. Göttingen, Phil. Kl. N. F. XXIII, 3, Berlin 1931, 200 p.

(2) Ziehier als aansporing tot verdere studie een paar door mij genoteerde voorbeelden. Voor *leeuw* heeft LUTHER naast *lewe* het fonetisch onverklaarbare *lawe*, wel naar zijn dubbelvormen *frewen* = *frawen* en dgl. Naast *gelehrt* heeft het Hgd. het burleske, en fonetisch onverklaarbare, *gelahrt* ; naarberechtigde dubbelvormen als mhd. *bewâret*, *bewârter* van *bewehren*, *bewâhren* < *biwârjan*. Het Wvl. heeft voor *bodem* naast *boom* ook het fonetisch onberechtigde *bom*, wel naar de normale dubbelvormen *vroom*, *vrom*. Verder krioelt het Wvl. van vormen als *hi slapt*, *dromt*, *zwit*, *schonst*, *radsel*, alle oorspronk. met lange klinker, die ook wel op nader te bepalen klankanalogie berusten ; immers de traditionele, atomistische, bevestiging van invloed der volgende cons. is klankfysiologisch meestal onwaarschijnlijk. Cf. VAN SINT JAN, Het Westvl. van Gezelle, 1931, §§ 14-25. Cf. p. 118, n. 1.

III. Er heeft een volksnaam *Flandri*, *Flandari* bestaan naast de streeknaam *Flandra*

Tot de oudste attestaties bij de mnl. naam *Ulandren* (1) behoren de uitdrukking *in Flandris* van de Vita Eligii (misschien orig. opklimmend tot de 7de e., bekende red. rond 725) en de benaming *Flandra* rond 840. Volgens GYSSELING is alleen *Flandra* primitief en (*in*) *Flandris* is dan de abl. pl. van deze vr. streeknaam, die — zoals verder blijken zal — reeds bij zijn ontstaan een collectieve betekenis had. Zo opgevat zou *in Flandris* wijzen op meer dan één *pagus flandrensis*, wat niet strookt met de opvattingen der historici, die zelfs in de eerste helft der 9de e. nog maar één enkele *pagus* met die naam kennen, nl. die welke ongeveer overeenkwam met het latere Vrije van Brugge, d. i. met de kuststreek van het Zwin tot den IJzer of tot de Aa. Een complex van verschillende pagi ontstond eerst gradueel met de dotaties en inpalmingen van de twee Boudewijns (862-879 en 879-918) en na de veroveringen van de machtige geweldenaar Arnulf de Grote (918-964), die het eerst *markysus* genoemd werd, een titel die uitdrukkelijk wijst op het bezit van meer dan één (grens)-*pagus*. Dat een dergelijk complex later, wegens het predominant worden van de *pagus flandrensis*, de meervoudige benaming *Flandrae* kreeg, die we bijv. in 1098 bevestigd vinden in de titel *Robertus comes Flandrarum*, kan niet verwonderen; maar het *in Flandris* der Vita El. eist een andere verklaring. Het kan nl. ook op één enkele *pagus* wijzen en zelfs op een streek die nog geen *pagus* was, op voorwaarde dat men het beschouwt, niet als een casus van de streeknaam *Flandra*, maar van de volksnaam *Flandri*.

(1) Zo tweemaal in A. C. F. KOCH, *Vroegmiddelnederl. ambtelijk proza*, Groningen 1960.

Het gebruik van een volksnaam in de dat. pl. — met of ook zonder prepositie — om de door dat volk bewoonde streek aan te duiden was algemeen in de oude periode. Caesar kon reeds zeggen : *in Sequanis, in Atrebatibus*, en ook met de acc. *in Menapios* (deducere) met de betekenis „in het land der Sequanen”, enz. De talloze namen van streken en landen als *Franken, Sassen, Zwaben, Hessen, Westfalen, Lotharingen, Thuringen, Kerlingen* (het land van Karel de Kale, d. i. Frankrijk), mnl. *Lombarden, Grieken, Goten, Burgonden, Gallen, Persen*, enz., evenals ags. (met later afgefallen finale *-an*), *Wessex, Essex*, en meer andere dgl., zijn niets anders dan versteende dat. pl. van volksnamen met verzwegen prepositie (1).

In het Lodewijkslied van 882 leest men v. 49 *spilodunther Vrankon*, toen speelden (vochten) daar de Franken, en in v. 6 : God gaf Lodewijk *stuol hier in Frankon*, den troon hier in Frankrijk, eigenl. *in, onder, bij de Franken*. De ohd. Casseler Glossen van vóór 800 vertalen „in Italië” met *in Walhum*, en dat is volkomen hetzelfde als het banale „in de Walen”, dat oorspronkelijk „*in, onder, bij de Walen*” betekende, en vandaag nog in vl. België een dagelijks equivalent is van „in het Walenland”.

Tot de serie der dat. pl. behoren ook namen als *Engern* (Angriwarii) *Baiern* (Baiuwarii), waarvan de finale herinnert aan mnl. *Vlandren*; men mag dus wel vermoeden dat dit laatste een primitief (*in*) *Flandrum* voortzet, prototype van de latinisatie *in Flandris*, en dat pl. van de volksnaam *Flandri*. Dat was overigens reeds de mening

(1) Semantisch horen hierbij ook formaties als *Angeltheod, Angelcynn*, eigenlijk volk, dan ook land der Angelen = Engeland. Zo werden ook Suffolk, Norfolk en scand. namen van hetzelfde type, van volks- tot streeknamen; *Svideod* was zowel het volk als het land der *Sviones* = Zweden. Overigens konden ook wel nom. pl. het land aanduiden als bijv. *Scottas* = Schotland en, vandaag nog, *Wales* < *Wealhas*, de Walen (Welsh), het Walenland.

van de te weinig meer gelezen Jac. GRIMM (D. Gr. I, p. 701), die *Vlandern* op één lijn stelde met *Kerlingen*, *Swaben*, *Kriechen* en dgl.

De vraag is nu of die volksnaam bestaan heeft. In de nochtans voor exhaustief aanvaarde documentatie van GYSSELING, ontbreekt hij totaal en wordt hij zelfs uitdrukkelijk genegeerd, alhoewel hij toch door FÖRSTEMAN (1) werd opgenomen als equivalent van Vlaming. De volgende, zeker niet exhaustieve, gegevens leren ons anders, al klimmen ze in uiterlijk chronologisch opzicht ook niet op tot de oudste periode, waarin de ons overblijvende, schaarse, teksten het volk steeds aanduiden met het gesubstantiveerde adj. *flandrenses*, dat overigens evengoed van de volksnaam als van de streeknaam afgeleid kan zijn, en waarbij men moet bedenken dat ook *Menapii*, *Parisi*, *Remi*, *Tungri*, vroeg de plaats geruimd hebben voor *Menapienses*, *Parisienses*, *Remenses*, *Tungrenses*, enz.

In 1006 noemt Sigebert van Gembloux (2) graaf Bou dewijn IV (988-1035) *comes Flandrensium* en in hetzelfde jaar noemt Thietmar van Merseburg hem (VI, 22) *dux Wlandariorum*. Dat is wel, volkomen duidelijk, de nog ongesyncopeerde volksnaam *Flandari*, taalhistorisch oudere vorm van *Flandri*. Rond 1075 spreekt Guillaume de Jumièges van „*Morini quos moderni Flandros appellant*”. *Flandri* en *Flandros* vindt men verder rond 1150 bij Helmold (I, 88) (3), *Flandros* en *a Flandris* herhaaldelijk bij Meye-

(1) FÖRSTEMANN heeft vier attestaties van vóór 1000.

(2) L. VANDERKINDERE, *Hist. de la Form. terr. des princip. belges au M.-A.* Bruxelles, Acad. de Belg., 1899, t. I, pp. 95 en 87. — De benaming *comes Flandrensium*, met de volksnaam in het pl., staat in talloze oorkonden der 11^e-12^e e. bij CH. DUVIVIER, *Actes et Documents anciens concern. la Belgique*, Bruxelles 1898. Op p. 224 leest men eenmaal in 1106 *Roberto juniore Flandrensibus dominante*.

(3) Bij Helmold leest men ook *Hollandri*. Het eveneens door hem gebruikte *Hollandi*, *Hollandos*, hoort bij een sec. st. verbogen **Hollandus*, dat wel in de plaats kwam van een zw. verbogen

rus (1) rond 1538. In zijn bericht van 1560-62 over het Krimgotisch vertelt de Vlaming BUSBECK dat een der twee kerels uit het schiereiland, die hem werden voorgevoerd „ut *Flander* videretur... numerabat prorsus ut nos *Flandri*” (2). KIL. vertaalt *Vlaeminck* met *Flander* en eindelijk werden de Vlamingen ook nog *Flandri* genoemd door St. BORMANS (3), zodat de traditie nog voortleefde bij onze laatste latijnschrijvenden.

In klankhistorisch opzicht klimt de vorm van Thietmar hoger op dan *Franderes* in een verknoeide text van 831 (4) en ook dan het adj. *flanderensis* der Vita Eligii ; hij bewijst tevens dat de middenklinker *e* van dit laatste woord een oudere *a* voortzet en niet, zoals GYSSELING, gedwongen door zijn etymon *flám-pra*, menen moest, een secundaire svarabhakti-vocaal is. Wij aanvaardden dus niet alleen dat de volksnaam *Flandri* bestaan heeft, maar bovendien dat hij de gesyncopeerde vorm is van een ouder *Flandari*.

Rijzen dan twee vragen : 1° is dit nu de primitiefste vorm, en 2° in welke verhouding staat hij tot de — onbetwiste — streeknaam *Flandra*?

Op deze vragen zal de etymologie antwoorden.

IV. De volksnaam *Flandari*, *Flandri* en de streeknaam *Flandra* ontstonden uit *Flandwari* en *Flandwara*

De formaties met *-wari*, *-warja*, on. *-veri* pl. *-verjar*, ags. steeds pl. *-ware*, ohd. *-wari*, *-war*, werden reeds herhaal-

**Hollando*, te vergelijken met het verder ter sprake komende *Flando* = *Flandari*.

(1) Bij R. VERDEYEN, *Vlaanderen en Vlaming*, Versl. en Meded. K. VI. Ak., 1943, pp. 438-439-445.

(2) W. STREITBERG, *Gotisches Elementarbuch*, Heidelberg, 1906, pp. 36 en 316.

(3) In een citaat bij E. VOIGT, *Ysengrimus*, Halle a. S. 1884, p. 27.

(4) L. VANDERKINDERE, op. cit., p. 258.

delijk besproken, o. a. uitvoerig door MANSION in zijn *Oudgentse Namenkunde*; toch lijkt het mij nodig er hier enkele regels aan te wijden die er — hoop ik — wat nieuw licht op zullen werpen en ons tevens de weg wijzen naar de vr. collectieve formaties op *-wara*, waartoe *Flandra* behoort.

De nomina op *-wari* waren persoonsaanduidingen met de betekenis verdediger, behoeder, bewaarder, bezitter of ook eenvoudig inwoner (ohd. *bisizzan* = bewonen) van het door het eerste lid uitgedrukte grondgebied, en werden in veel gevallen tot volksnaam. Ze waren in de oude periode zeer talrijk, vooral in het Ags. en bij ons: inderdaad het tweede lid was een banaal nomen agentis bij de stam van (*be*)*waren*, ags. *warian*, watch over, possess, inhabit, dat nu nog in alle germ. talen vertegenwoordigd is. Niet alleen namen van landen, streken, eilanden, steden, dienden als eerste lid, als bijv. in ags. *Eotolware* (Italianers), *Sigelware*, Ethiopianen (bewoners van het land der zon = *sigel*), *Miercware*, bewoners van Mercia, *Wihtware* of *Wihtsâete*, bewoners van het eiland Wight, *Cantware*, bewoners van de streek (vroeger het koninkrijk) Kent, *Rômware*, bewoners van Rome, Romeinen, *heofon-*, *hellware*, hemel-, hel-bewoners, maar ook gemene naamwoorden met min of meer toponymische waarde als in *landware* = *landbuend*, *agricolae*, *incolae*, *meriscware*, meerschbezitters, *ceasterware* of *ceasterbuend*, castrumbewoners, *burgware*, burgbewoners, burgers.

In veel gevallen stond het fonetisch nog intacte element reeds gelijk met ons kleurloos *-er* suffix. Zo kan men bijvoorbeeld on. *eyveri*, *skipveri*, *skogveri*, adequaat vertalen met *eilander*, *schipper*, mnl. *bosscher*, en aan ags. *burgsittende*, *burgsâete*, *burgmenn*, *burgleode*, alle synoniem met *burgware*, ziet men duidelijk dat ons woord *burger* wel degelijk, met verlies der *w* op een ouder *burgwari* teruggaat.

Dit verlies der *w* was in het Ohd. reeds voltrokken in de 9de e. : uit *Rômwari* was *Rômari* ontstaan ; *Rîpwari* was tot *Rîpfera* pl. en *Beiwari* tot *Beiari* geworden, zoals bijv. *Wiwari* = vivarium tot *wiari*. Het suffix dekte zich daarin volkomen met het aan het Lat. *-arius* ontleende *-ari*, dat in de oudste ohd. en os. teksten reeds als *-ari*, *-eri*, *-iri*, verschijnt (later opnieuw ontleend als *-âri*, *-âere*).

Dat de *w* als beginletter van een zwakbetoond tweede lid, soms ook eenvoudig tweede silbe, in onze streken eveneens kon uitvallen, zien we, behalve in het geciteerde *burger* (en zeker in meer andere nom. ag. waarin we *-er* uit *-âri* aannemen), bijv. in de naam *Audacer* < *Audwakr* (Odoacre), gedragen door de vader van den eersten Boudewijn en door een notarius, die in 866 en 877, drie oorkonden voor St. Bertijn opstelde (1), evenals in de talrijke persoonsnamen op *-(w)olf* en *-(w)old* (waarnaast ook volle vormen voortleefden) (2). Andere, noodzakelijk zeldzame voorbeelden zijn o. m. pagus *Ternensis* < *Terwanensis*, wortel ags. *wyrtwalu*, mnl. *erret* = *erwet*, os. *erito*, ohd. *araweiz*, mnl. *Hersinde* < *erswinde*, anter, naast *antwer*, *antweder*, Hgd. *entweder*, Gloss. Bern. *perert* < *perwert*, mlat. *par(a)ver(e)dus*, mnl. *dunninge*, slaap, onfr. *thinnongun*, ohd. *dunwangi*, (*n*)iet naast (*n*)iewet < (*n*)iowiht ; wsch. ook mnl. *wilent*, overleden, cf. ags. *hwilwende*, *hwilende*, transitory ; breees *ziel* met de klank van *wee*, *zeer*, en dus uit **saila* voor got. *saiwala* (verschillend van ndl. *ziel* < *seola*, *siola*) ; verder nog dial. *dikkels*, dikwijls, breees *bóggæt* = boekweit en zeker meer gevallen in de dial. ; mhd. *mittich* < *mittwoch*.

Een strict lokale vorm als mnl. *borgel*, die alleen te Kampen ontstond uit het overal elders geldende *borgwal*, wijst er — evenals andere dubbelvormen met en zonder *w*

(1) GYSSELING en KOCH, *Diplomata*, p. 66 en 79. Vgl. ook ohd. *Eracher* en adj. *êrachari* on. *ârvakr* = eerwakker.

(2) Voor namen op *-(w)in* cf. FRANCK, *Altfr. Gr.*, § 69, 4.

— op dat we hier niet te doen hebben met een blinde klankwet, maar met een klankevolutie die essentieel afhangt van het psychologisch al of niet voltrokken eenheidsbegrip van het woord. Waar het taalgevoel op zijn hoede bleef, d. i. kon of meende te kunnen ontleden, als in *antwoord*, *Antwerpen* (1), mnl. *leewerke* (contra eng. *lark* en hgd. *Lerche*), ags. *dryhtwer*, gevolgsman, os. *landwīsa*, mnl. *lantwere*, *leenware*, *huurware*, en de talrijke P. N. op *-wara*, — waaronder het in de oudgentse oorkonden dikwijls voorkomende *Landwara* (meestal voor een lijfeigene) onze speciale aandacht verdient (2), omdat het contrasteert met het globaal begrepen *Flandwara* — bleef de *w* behouden (3).

Volkomen vergelijkbaar met een primitief *fland(w)arensis*, dat in de Vita Eligii reeds tot *flanderensis* gereduceerd verschijnt, zijn benamingen als in *pago Masuarinse* (Sint-Truiden 741 — Diplomata p. 361) en uit ohd. tijd als *Marcha Wurzburgarensium* 786 (cp. ags. *burgware*) en, in de volkstaal *Waltchirihharo marcha* (J. GRIMM, D. Gr. II, p. 122),

(1) Door de globaal begrijpende duitse hansakoopliden werd *Antwerpen* geadapteerd tot *Antorf*.

(2) In de talrijke P. N. op ohd. *-wart*, ags. *-weard*, verdween de *w* nooit. Alleen het zeer vroeg globaal begrepen ags. *hláford*, lord, uit een, zelfs niet meer betuigd, **hláfweard*, heeft zijn *w* verloren. In het Ags. bieden de *-ware* comp. lang weerstand; het primitieve *Cantwaraburg* werd toch reeds vóór het jaar 1000 tot *Cantorburg*. Cf. FRANCK, *Altfr. Gr.*, § 62, over *-wald*.

(3) F. SOMMER, *Handbuch der Lat. Laut- und Formenlehre*, Heidelberg 1914, die niet minder dan 57 p. wijdt aan de combinatorische klankevoluties, vat zijn bevindingen op treffende wijze als volgt samen: p. 261: Wo die etymologische Analyse die lautliche Weiterentwicklung durchkreuzt, äussert sich dies normalerweise in Bewahrung oder Restitution des ursprünglichen Zustandes, und zwar zu den verschiedensten Zeiten und in buntscheckigster Weise. Dass dies vielfach orthographischer und nicht sprachlicher Natur ist, lehrt das *gleichzeitige* Vorhandensein assimilierter Formen, und die Entscheidung wie weit auch in der Aussprache Pedanterie oder bewusstes Streben nach Deutlichkeit konservierend gewirkt haben, lässt sich im Einzelfall nicht treffen. — In dezelfde zin ook FRANCK, *Altfr. Gr.*, § 126, 1. Treffende gevallen van restitutie zijn bijv. *blijdschap*, *vroedschap*, *graafschap*, na mnl. *bliscap*, *vroescap*, ohd. *gráscap*.

cp. ags. *ciricware*. De oudgentse oorkonden vertonen ook een groot aantal formaties met ons *-wari* suffix (zie MAN-SION, O. G. N. Hst. I). In teksten van 819 en vlg. is de *w* overal verdwenen, en het tweede lid is meestal *-eria*, enkele malen *-aria* en in 1083 eenmaal *-are*.

De omgekeerde, met alle klankwettigheid der strictie observantie spottende klankchronologie, die we constateerden bij *flanderensis* en in *Flandris* der Vita E. van vóór of rond 725 en het bijna drie eeuwen jongere *dux Wlandariorum* (1006), vinden we dus ook in de gentse oorkonden. Zij is een feit, dat niet weg te redeneren is en waarbij we ons moeten neerleggen.

Alles wijst erop dat de volksnaam *Flandari*, *Flandri* voortzetting is van een ouder **Flandwari*, waarvan we door een gelukkig toeval — op de initiale *f* na, die zoals verder blijken zal, de rest van een prefix is — het exact equivalent uit de zesde e. bezitten in de P. N. *La(n)ðu-warija.R.*, merow. *Landoerus*, ohd. *Lantwari*, op de oudere runensteen van Torvik, Noorwegen (AD. NOREEN, Altisl. Gr., p. 345).

Het bij *Flandri* horende sg. *Flander* kan natuurlijk een zuiver lat. formatie zijn, ontstaan naar analogie van de talrijke groepen als *nigri*, *niger*, *Sicambri*, *Sicamber*. Maar os. glossen als *lavandre* naast *lavandari* (fullo), *soster*, pl. *sostra*, sextarius, evenals de mnl. normale uitgang *-er* uit *-ari* laten ons even goed toe er een formatie van de volkstaal in te zien. *Flander* staat tot *Flandari* als bijv. *verrader* tot zijn prototype **forrádari*.

Omdat sommige vakgenoten zich toch wellicht nog verontrusten over de vroege syncope in *Flandri*, wil ik er hier nog op wijzen dat dergelijke syncopen banaal waren, zowel in het klassieke lat. (*niger*, *nigri*, *posterus*, *postridie*, *venter*, *ventris*, enz.) als in het Mlat., ook van onze streken, — in een gentse tekst, die men rond 825 situeert (*Diplomata*,

p. 127 en 129), leest men *facricia* naast *vaccaricia* = ofra. vacheresse, vachère — en dat ze voor het grijpen liggen in alle germ. talen, al blijkt dat niet zo duidelijk uit onze gangbare handboeken, die te streng willen scheiden tussen verschijnselen als prehistorische Ablaut, svarabhakti en syncope. De spraakmakende gemeente had met deze geleerdheid in illo tempore nog geen kennis gemaakt; voor haar telde niets anders dan het simultaan mogelijke van langere en kortere vormen. Naast got. *brópar* stond *bróþrum*, naast *fadar* het adj. *fadreins*; de Lex Rip. heeft *fordronen* bij *fordaro*, het Keron. Gl. van vóór 800 schrijft evenals Isid. *althrom*; bij de laatste leest men *fordro* en *andres* naast *andares*; de Monsee-Wiener Fragm. hebben *aftro* naast *aftaro*; Tatian *ostron*, naast Otfrid *óstoron*; bij de laatste is *metres* gen. van *metar*; in het Os. leest men *mêstra*, *prêstros*, *jungron*, *aldra*. Het Onfr., dat erg conservatief is, heeft nochtans *bruothron*, *innêthron* (ohd. *innâdîri*), *lastrindero* naast *laster*, *finistre* naast ohd. *finstar*, *forthron* naast *forthoron*, *mînro*, *dînro*, *aftriston*, *ûtriston* en zelfs eenmaal *scirmbre* uit **scirmre* naast *bescirmere*. In het Ags. werd iedere korte vocaal gesyncopeerd na lange silbe, als bijv. in *bróþru*, *cildru*, *ópres*, en naast *bócare*, *bócere*, stond *bócre*, en hetzelfde gebeurde in het On. Wat het suff.-*wari* in onze streken betreft, daarvan heeft reeds MANSION (*O. G. N. en Voornaamste Bestanddelen* i. v. *-were*) de normale evolutie tot *-ere* en *-re* vastgesteld. We kunnen er dus wel zeker van zijn, dat mnl. vormen als *verradre*, *rechte*, *kindre*, *riddre* naast *riddare*, *andre* en *Vlandren* rond 725 en wsch. vroeger met syncope gesproken werden (1).

(1) In twee artikels van 1880 en 1886 (P. B. B. 6, 153 en 12, 552) wees H. PAUL erop dat „in urahd. Zeit die Syncope eine weitere Verbreitung hatte als später”. — FRANCK, *Altjr. Gr.*, § 49, 1, zegt: Gerade in Bezug auf die Nebensilben hat die geschriebene Sprache

Behalve de objectie betreffende de lange stamvocaal, die eerst in het Mnl. verschijnt en waarover in Kap. II gehandeld werd, hebben we daarmee alle mogelijke bedenkingen weerlegd, die zouden kunnen gemaakt worden tegen de herleiding van *Ulandren* (1240) en in *Flandris* tot een primitief in *Flandwari*, latinisatie van een volks in *Flandwarum* (nog ouder *-ium*) dat. pl. van de volksnaam *Flandwari*, wat de casus betreft te vergelijken met bijv. de dat. pl. *Apeinim* waarmee Wulfila Αθηναίς weergaf.

De streeknaam *Flandwara*, *Flandra* krijgt nu ook zijn eenvoudige verklaring. Sedert J. GRIMM in een drieregelige nota (D. Gr. I, p. 556) de aandacht vestigde op het element *-wara*, heeft men bij de studie van het oudgerm. suffix *-wari*, zo ver ik zie, geen aandacht meer gewijd aan het parallelisme tussen de ags., steeds meervoudige, composita op *-ware* en de, steeds enkelvoudige, formaties op *-waru*, met collectief-betekenis. Dit vrouwelijk abstractum bij *waran* is ook in onze streken bekend geweest; het is nl. id. met mnl. *ware*, hoede (bezit), dat in talrijke comp. als *bruuc-*, *leen-*, *huur-*, *erf-*, *pant-ware*, de bet. bezit (gebied) vertoont vgl. *-wari*, bezitter, bewoner en mnl. *ontwaren*, *ontwaersen*, het bezit ontnemen (1).

von früh an konservative Neigungen gehegt, und da wo in der gesprochenen Sprache leichtere und vollere Formen noch *neben einander* vorhanden waren, die letzten bevorzugt. Im ganzen dürfte unsre Grammatik die Festigkeit der ... vollen Vokale in diesen Silben etwas überschätzen. — En § 55, 1 : Zum Teil sind ältere Texte vorgeschrittener als jüngere. — Leerrijk is ook O. JESPERSEN, *Grundfragen der Phonetik*, Leipzig 1904, p. 8, vgl., waar hij betoogt dat de vroegste schrijvers, die nog geen of weinig traditie hadden, instinctmatig schreven zoals ze spraken (of hoorden spreken), terwijl latere liever, en steeds slaafser, luisterden naar de raad van scholasters, die taalanalytisch dachten en een professionele neiging voelden voor woorddissectie en etymologie... en voor vollere, „ongeschonden” vormen.

(1) In het N. en Westgerm. moesten got. *warjan*, weren, en *wasjan*, vestire, kleden, samenvallen. Bij Kil. is *were* zowel als mnl. *ware* tevens *defensio* en *possessio* (investitura).

In het Ags. dient *-waru* als tweede lid in talrijke comp., die meestal het grondgebied aanduiden van het door het corresp. *-wari* comp. aangeduide volk, maar ook — met uitbreiding van abstracte tot collectieve bet. — het volk zelf kunnen betekenen en dus volkomen equivalent zijn met de meervoudige *-ware* formaties, die overigens op hun beurt — zoals alle volksnamen — met toponymische bet. kunnen gebruikt worden. Bij ags. *ciricware*, kerkgemeente, kan men zowel denken aan de collectiviteit der parochianen als aan het rechtsgebied der kerk, de parochie, het kerspel, d. i. de kerkgemeente als toponymisch begrip. Zo staan naast elkaar *burgware*, citizens en *burgwaru*, city, stadsgebied; *Sigelware*, Ethiopianen en *Sigelwaru*, Ethiopië; maar het pl. *burgware* kan ook city betekenen; *ceasterwaru*, *heofonwaru*, *hellwaru* bet. zowel de bewoners van het castrum, enz., als dezelfde formaties met *-ware* pl.; *eorþware* pl. en *eorþwaru* sg. zijn beide = wereld, d. i. zowel de mensheid als de aarde (vgl. fr. le monde), en ten slotte is *landwaru* zowel people of a (the) country als country.

We mogen dus wel als tegenhanger van de volksnaam *Flandwari*, *Flandri* een streeknaam *Flandwara* postuleren, die over *Flandara* evolueerde tot *Flandra*, d. i. de rond 840 als gebied van Audacer, vader van de eerste Boudewijn betuigde pagusnaam, prototype van het naast *Vlandren* betuigde mnl. *Vlander* (*Vlandre*).

Het mnl. *Vlanderland*, synoniem van *Vlandren*, hoort wel niet bij *Flandra*; het zal een onecht comp. met de genit. pl. van *Flandari* (volksnaam) zijn, blijkens *Beierolant*, *Francono-lant* en dgl.

Het lat. *Flandria*, bijvorm van *Flandra* kan een banale navolging zijn van *Gallia*, *Francia*, enz. Het valt echter op dat alle dergelijke lat. namen aansluiten bij de volksnamen als *Franci*, *Galli*, *Itali*, *Hispani*. Men mag dan vermoeden dat *Flandria* in een tijd ontstaan is, toen de slot -i

van *Flandwari* nog volle klinker was ; het primitieve **Flandwaria* zou dan op één lijn staan met bijv. *Baiuvaria* en *Cantuaria* bij *Baiwari* en *Cantwari*. Het Oudbeiers heeft naast de *-warja* vorm der 8ste e. *Peigirae*, de *-wara* vorm der 9de e. *Peijira* (SCHATZ, Altb. Gr., § 111).

V. De *Flandwari* waren *Ûtlandwari*

De ontleding van *Flandwari* en *Flandwara* heeft ons een duidelijk inzicht gegeven in het compositum als dusdanig en vooral in het tweede lid ; zij stelt ons dan ook ipso facto in staat om het eerste lid met zekerheid te isoleren. Wat zijn betekenis en oorsprong betreft, blijft dit element *Fland-* echter enigmatisch : er is geen enkel germ. etymon voor te vinden.

Geheel machteloos staan we toch niet tegenover dit raadsel. Immers ags. composita als de persoonsaanduidingen *Wihware*, *Cantware*, *meriscware*, en vooral het met *Flandwari* bijna gelijkkluidende *landwaru*, landstreek, geven ons de zekerheid dat *Fland-* een grondgebied moet aanduiden, en in casu een streek, die later een pagus vormde ; we kennen de in het oog vallende eigenaardigheid van dit gebied, die zich hoogstwaarschijnlijk bij de naamgeving opdroeg, en we weten ook bij benadering, in welk tijdvak de streek en haar bewoners hun adequate benaming kunnen gekregen hebben.

Volgens een recente geologische studie van J. AMERIJCKX (1) heeft onze kuststreek drie grote overstromingsperioden beleefd, die bekend staan als Duinkerke trans-

(1) J. AMERIJCKX, *De jongste geologische geschiedenis van de belgische zeepolders*. Technisch Wetenschappelijk Tijdschrift 29, 1960, nr. 1. Ik gebruikte de brede samenvatting in *Wetenschappelijke Tijdingen*, juli 1960, p. 242-251 met afzonderlijke kaart.

gressies (1). De eerste, die ongeveer van de tweede eeuw vóór tot de eerste eeuw na J. C. duurde, heeft slechts een klein deel van het gebied onder water gezet. De rest was een uitgebreid veen- of moerland. Volgens Caesar en Strabo waren de bewoners toen de *Morini* (hoofdplaats Bononia, Boulogne) die deel uitmaakten van de Armorikaanse liga der Galliërs. De (zoals verder blijken zal) germaanse benaming *Flandwari* werd zeker niet door deze keltische bevolking aan onze kuststreek gegeven. Van de eerste tot de vierde eeuw na J. C., dus nog vóór de aankomst van de eerste Germanen, trok zich de zee gradueel terug gedurende de z. g. romeinse regressie. Daarna begon de catastrofale tweede Duinkerse transgressie, die ongeveer van de vierde tot de achtste eeuw met afwisselend, en op het einde afnemend, geweld aanhield, en de vl. kuststreek totaal overrompelde vanaf een duinenreeks, die ongeveer dezelfde was als de huidige. Met uitzondering van een aantal grotere en kleinere hoogliggende eilanden — waarvan uit latere tijd alleen de Streep en Wulpen met name bekend bleven — werd de hele kuststreek toen tweemaal daags bij vloed door enorme massas slib aanvoerend zeewater bedekt; van uit talrijke doorbraakgebieden liepen kreken van variërende breedte en diepte, die het landschap versneden in ontelbare eilanden en eilandjes, welke alleen bij ebbe opdoken. Van inwoners kan gedurende de tweede Duinkerse transgressie nauwelijks sprake geweest zijn, tenzij op de droogblijvende

(1) Al vallen alleen de twee eerste transgressies binnen de periode die ons in deze studie aanbelangt, toch heeft het zijn nut, om misverstand te voorkomen, erop te wijzen dat in het begin der 11de en in het verloop der 12de e. de karolingische regressie afgebroken werd door twee fasen van een derde Duinkerse transgressie. Deze vormde hoofdzakelijk het brede Zwin-aestuarium, de enorme IJzergolf en de nog veel grotere Aagolf (golf van Winoxbergen), waarin een zestal grotere eilanden opdoken. Voor deze derde transgressie zie de kaart van DHONT bij het gecit. art. van VERDEYEN.

eilanden en op stijgende randgebieden, waar het ondiepe water kleinere of grotere oppervlakten min of meer ongerept liet.

De naam der *Morini* — zoals die van hun naburen de Menapii — leefde nochtans voort, tenminste bij de geletterden. Hij duikt rond 839 weer duidelijk op in de benaming *episcopus Morinorum*, d. i. van het in 639 door Dagobert I ten gunste van Audomarus, stichter der abdij Sithiu (St. Bertijn te St.-Omaars) opgerichte bisdom Terwaan (1), dat zich uitstreckte van de Canche tot aan de IJzer (2).

Rond 998 geeft RICHERUS (I, 16 ; II, 11 en 30 ; III, 21) zowel aan Boudewijn II, wiens gebied zich van het Zwin tot de Canche uitstreckte en dus ook de *pagus Terwanensis* en de *pagus Bononiensis* omvatte, als aan Arnulf I (918-964), die als oudste zoon, met de titel markysus, het noordelijke en toen zeker reeds het beste aandeel, met o. m. de *pagus flandrensis*, geërfd had en eerst in 933, na de dood van zijn jongere broer de zuidelijke pagi in bezit nam, uitsluitelijk de titel *princeps Morinorum*, terwijl dezelfde Arnulf door andere geschiedschrijvers *comes Flandrensiū* genoemd werd, en van een normandisch dichter rond 942 het qualificatief *flandonensis* kreeg (waarover zie verder). Rond 1075 lezen we dan bij de Normandier GUILL. DE JUMIÈGES het reeds geciteerde gezegde *Morini quos moderni Flandros appellant*. Het is natuurlijk niet zeker dat moderni hier „relatief recent” betekent, en evenmin kunnen we met zekerheid bevestigen dat het doelt op het relatief recente karakter van de benaming *Flandros* en niet op haar relatief recente uitbreiding over al de

(1) *Terwaan*, het keltische *Tarwanna*, kleine maar sterke stad. Daar verbleef meestal de laatste merow. koning Hilderik III, die in 752 door Pepijn de Korte in de abdij Sithiu werd opgesloten en er in 755 overleed.

(2) De stad Cassel in fr. Vlaanderen is het oude *Castellum Morinorum* van de *Notitia Dignitatum*.

bezittingen van de vlaamse graven. Toch mogen we, wegens het geologisch gebeuren, wel vermoeden dat onze kuststreek hare benaming eerst gekregen heeft toen ze werkelijk bezet en bewoond werd, d.i. gedurende de karolingische, juister misschien : merow.-karoling. regressie.

Volgens AMERIJCKX (en reeds volgens BLANCHARD) begon die in de achtste eeuw, terwijl TAVERNIER (1) haar begin in de 7de e. plaatste. Zij gaf aanleiding tot de graduele en min of meer systematische drooglegging der ontelbare met vruchtbaar zeeslib bedekte schorren, waaruit de latere poldervlakte zou ontstaan. Volgens L. VOET (2) was de inpoldering in de achtste eeuw reeds zover gevorderd, dat een groot deel der kustvlakte bewoonbaar was geworden, wat het begin der regressie ook wel in de 7de eeuw stelt. In deze eerste periode der merow.-karoling. regressie, tot welke het *in Flandris* der Vita Eligii zou kunnen opklimmen, was hetgeen later de *pagus flandrensis* zou worden, een nauwelijks bewoond niemandsland, dat buiten alle administratieve grenzen lag, waarop de *apprisio* voor iedereen vrij was, en waarop zich dan wel talrijke ontlopen lijfeigenen, die er ipso facto tot bijna volkomen vrijheid kwamen, waagden (3). Al gold natuurlijk ook daar het later door de graven ingepalmd vronrecht van de koning op alle goederen zonder eigenaar en speciaal op woeste

(1) R. TAVERNIER, *De geologische Ontwikkeling van de Vl. Kust*. Wetenschap in Vlaanderen, Nov. 1938, kol. 42-48.

(2) L. VOET, *Vlaanderen in de vroege M. E.* Wetenschappelijke Tijdingen 1943, p. 121-134.

(3) Een treffende uiteenzetting — met den wat gezwollen dithyrambischen toon die paste in de tijd der franse revolutie — over spaanse kolonisten die rond 780 in Z.-Frankrijk een *solitudo* ontgonnen en er alle *franci homines* werden door hun *apprisiones*, kan men lezen bij A. L. SCHLÖSSER, *Kritische Studien zur Gesch. der Deutschen in Siebenbürgen*, Göttingen 1795 tot 97, p. 351-384. De auteur verwijst naar oorkonden van 812-844 bij BALUZE, Capitul. I, 499, 549, 569 ; II, Appendix 1444 ; II, 26.

gronden (vroonten) en werplant (1), de apprisio op solitudines was van geen toelating afhankelijk, en de moedige pioniers kwamen er tot de anders moeilijk te bereiken stand van *vrilaet* (got. *fralêts*) (2), die geen andere verplichtingen meer had dan het betalen van een zekere cijns aan de koning.

Het is bekend dat nieuwe gouwen meestal naar de naam der bewoners benoemd werden (zo bijv. *Alisátia*, *Elzas*, naar de *Alisáti*), en dat de benamingen als *Ribuarius*, *Francus*, *Alemannus*, *Baiuvarius*, *Burgundio*, *Saxo* — alle in de Lex Rip. XXXVI — als erenamen golden, daar zij de gemeenvrijen aanduidden, die volberechtigd waren in de volksvergadering en die, mits grond te bezitten, tot alle publiekrechtelijke functies — als oordeelvinder, eedhelpers, taalman, getuige, borg, enz. — konden worden aangesteld. Het feit dat de *pagus flandrensis* benoemd werd naar de *Flandwari*, die er woonden, en die volle berechtiging genoten op de consuetudines pagi, bewijst dat die volksnaam als erenaam gold.

Een treffende manifestatie van de toen wellicht nog omstreden vrijheid, maar vooral van de vrijheidsgeest, die in en nabij de kuststreek heerste, vinden we in een Capitularium van 821, dat ons tevens de oudste gedateerde attestatie levert van in *Flandris*, nl. het Capitularium *De conjuratione servorum in Flandris et in Mempisco* (3). Dat

(1) In de costumen van Biervliet (Coutumes d'Ardenburg, p. 528) is er nog spraak van „les jets de la mer et endiguements (*utdis*) entre Biervliet, Damme et l'Yser, possédés par Jean de Namur, fils de Guy, comte de Flandre, marchis de Namur”.

(2) Het mnl. *laet*, wel id. met het *laetus* van Cod. Theodos. 7, 20, 10, dat op got. **lêts* (*fralêts*) wijst, hoorde bij *létan*, toelaten, vrijlaten, en stond dus zeer kort bij mnl. *vrilaet*. Het verschil tussen de twee heeft zeker veelal afgehangen van de variërende graad van vrijheid. Cf. o. a. KIL. i. v. *laet*, *vrijlaet*.

(3) PERTZ, III, 230. — Dit werk evenals de nieuwe uitg. der Capitul. in de MM. waren voor mij praktisch ontoegankelijk.

was wel een samenzwering „*bij de Flandri*”, op door hen bezet niemandsland, dat nog geen pagus vormde, en in de aangrenzende *pagus mempiscus*, waaruit zij grotendeels afkomstig waren en waarin hun nabestaanden nog verbleven. Over de woeste vermetelheid van deze pioniers en hun nakomelingen weet zelfs in de elfde eeuw Hariulf nog te vertellen en de door hen met zwaren arbeid op hun schorren en gorsen veroverde vrijheid klinkt zeker voort in de latere benaming van de *pagus flandrensis*, nl. „*Het vrije van Brugge*, „*Le Franc de Bruges*” (1), evenals in het *jus flandricum*, dat zij in de 12de e., tot verwondering der omgeving, wisten in te voeren in de streken die zij in N.-Duitsland coloniseerden (2).

BLANCHARD, R. TAVERNIER en L. VOET. hebben de vl. kustvlakte der beginnende karolingische regressie te recht vergeleken met de friese eilanden en hun Waddenzee. Welnu, al wat boven water lag of kwam te liggen in die Waddenzee, noemde men *Uthland*. On. en ags. *útland* is terra extera, outlying country ; het ohd. *úzlenti* kan dezelfde bet. hebben, maar werd ook opgetekend met de speciale nuance *Ausläufer des landes* ; het hierbij aansluitende mnl. *wutland* werd — toevallig? — alleen opgetekend met de bet. buiten een dijk, een rechtsgebied gelegen land. Met zijn talrijke synoniemen — als *wutgors*, *wutschor*, *wutworp*, *wutslach*, *wutdijc* (met de verba *wutwerpen*, *wutslaen*, *wutdiken*) en nog *werplant*, *aenwas*, wijst onze m. e.-se tael dus vooral op buitendijkse en ook buiten een rechtsgebied liggende woeste, moerassige gronden.

De avonturiers die het gedurende de merow.-karoling. regressie aandurfdn moeilijk te vrijwaren gronden en ook

(1) Cp. Mnl. vri ende vranc ; in ons ital. franco leeft nog steeds de naam der vrije Franken voort.

(2) Cf. EM. MICHAEL, *Gesch. des D. Volkes*, Freiburg i. B., 1897 I, p. 42-42, 87-89 en tot 126 passim.

wel veraffiggende oppervlakten in de Waddenzee onzer kuststreek te bezetten, in te polderen, oorbaar te maken en eventueel ook tegen invallen van vreemden (Wikingers!) te verdedigen (1) m. a. w. de *Flandwari* waren — volgens het toen gangbare taalgebruik — **útlandwari*, bezetters, bewoners van *uutland*. En nu rijst als van zelf de vraag, die voor sommige vakgenoten wel wat buitensporig, of althans erg onverwacht zal klinken: is *Flandwari* niet eenvoudig ontstaan uit *útlandwari*?

VI. Van **útlandwari* en **ûtlando* tot de N. P. *Flandwari* en **Flando*

A. **Flandwari* had een synoniem **Flando*

Het antwoord op de gestelde vraag is natuurlijk niet te vinden met behulp van een paar pasklare klankwetjes; immers dan zou het wel sedert lang gegeven zijn. We staan voor één van die klankevoluties die voor de fanatische aanhangers van het dogma der Ausnahmslosigkeit lange jaren een doorn in het oog geweest zijn, en waarvan H. SCHUCHARDT, in zijn strijdschrift van 1885, zich genoopt voelde met klem te bevestigen: „Es gibt (bestimmt) ganz klare Fälle sporadischen Lautwandels” (2). Met de jaren moest men er zich toch wel bij neerleggen: de feiten waren sterker dan het junggrammatische dogma. In zijn *Geschichte der Nordischen Sprachen* van 1913 (in H. PAUL's *Grundriss*)

(1) Mnl. *lantwere*, terræ defensio, betekent ook de verdediging tegen het water en de verdedigingswerken zelf, dus de indijking. Afs. *útwaru* is military service away from home, *útgejeoh*, war abroad. — Onze kuststreek schijnt reeds rond 830 een bestendige defensieve inrichting bezeten te hebben.

(2) HUGO SCHUCHARDT-BREVIER, herausgeg. von L. SPITZER, 2. Aufl., Halle/Saale 1928, p. 68. — Herdruk van het nog steeds leerrijk strijdschrift, p. 51-87.

kwam AD. NOREEN, die toch een orthodoxe sommiteit was, ertoe op een viertal bladzijden niet minder dan twintig verschillende klankevoluties te signalen, die hij wel verplicht was te kenmerken met „bisweilen”, „nicht selten” en met de — twee decennien vroeger streng verboden termen „sporadisch”, „ganz ausnahmsweise”. Sedertdien heeft men een definitieve kentering beleefd, — alhoewel nog lang niet bij alle vakgenoten, en speciaal niet bij onze germanisten — die wel culmineert in de uiting van W. VON WARTBURG : „Il vaudrait mieux biffer de la terminologie linguistique l'expression lois phonétiques”... „Chaque mot peut avoir sa propre évolution” (1).

Alvorens — na deze zo beknopt mogelijk geformuleerde, maar onontbeerlijke, digressie — de gepostuleerde phonetische ontwikkeling te onderzoeken, moet ik hier eerst signaleren dat we een synoniem van **Flandwari* bezitten. Graaf Arnulf de Grote (918-964), de geweldenaar, die er niet tegen opzag zijn tegenstander de Normandiër Willem Langzwaard, zoon van Rollo, in 942 op de brug van Montreuil te doen vermoorden, krijgt, in een gelijktijdig klaaglied op de dood van zijn slachtoffer, de qualificatie *flandonensis* (2). Dat is klaarblijkelijk een — misschien occasionele (3) — afleiding van een volksnaam **Flando*, van het type *Franco*, *Saxo*, die niets anders was dan een zw. verbogen populair **Flando*, in opzicht van woordvorming te vergelijken met de zw. nom. ag. ohd. *gelando*, ags. *gelonda*, on. *lande*, en met de equivalente *-jan* forma-

(1) W. VON WARTBURG, *Problèmes et Méthodes de la Linguistique*. Paris 1946, p. 19-21.

(2) GYSSELING onderlijnt ook het groot belang van dit unicum, maar onttrekt het onmiddellijk aan de aandacht van zijn lezer met de sluijer van een niets zeggend zinnetje. Het woord is absoluut onverenigbaar met zijn etymon *flám-pra*.

(3) De uitgang *-ensis* werd gevoegd niet direct bij de stam, maar bij de verbogen vorm *Flandon-*, geabstraheerd uit **Flandonem*, *Flandones*, vgl. *Saxo*, *Saxones*.

ties, onfr. *gelendo*, mnl. *lende*, alle met de bet. *accola*, *indigena*, *pagensis*, d. i. persoonsbenamingen van het in de oude periode met ontelbare exemplaren vertegenwoordigde type der *-an* of *-jan* formaties (1).

Flandonensis was equivalent van *fland(w)arensis*, omdat *Flando* hetzelfde zegde als *Fland(w)ari*, zoals got. *baurgja* hetzelfde zegde als ags. *burgware*, *Falchovarii* hetzelfde als (West)*falhi*, *Sturm(w)ari* hetzelfde als *Sturmi*. Deze gelijkstelling heeft, na de *w*-uitval in *Flandari*, tientallen parallellen als bijv. onfr. *leido* = *leidare*, ohd. *helfo* = *helfari*, *suohho* = *suohhari* en met *-jan* suff. mnl. *herde*, *schutte* = herder en schutter.

Op grond van de geciteerde woorden en van de mnl. *-an* formatie *inlande*, inwoner, vaderland, tegenover de *-jan* formaties ags. *inlenda*, ohd. *inlenti*, mhd. *inlende*, incola en mhd. *inlende*, ntr. vaderland, postuleren we dan voor het enigmatische **Flando*, naast de *-jan* formatie ags. *útlenda*, mhd. *úzlende* (2), de doorzichtige denomin. (3) *-an* formatie **útlando*, uitlander. Zo zal ons fonetisch onderzoek dan tegelijk gelden voor *Fland(w)ari* en *Flando*, die we op hun resp. prototypen **útland(w)ari* en *útlando*, beide met de banale bet. *uitlander*, zullen terugvoeren.

B. De uitval der t in **útlandwari* en **útlando*

De scribent der *Vita Eligii* of om het even welke andere uit dezelfde periode, die het eerst de — door hem reeds globaal als N. P. opgevatte — benaming *Flandri* optekende,

(1) Dat die twee typen gelijkwaardig waren, ziet men bijv. duidelijk bij de got. dubbelvormen *waurstwa* en *waurstwja*, cf. WILLMANN'S, D. Gr. II, § 18, 196-4-A.

(2) Mhd. *Uzlende* is adj.; maar men bedenke dat ieder zw. verbogen adj. als nomen fungeren kon.

(3) De denominatieve nom. ag. zijn oudere formaties dan de deverbatieve. Beide waren toch nog levend in de 9de-10de eeuw.

was, wsch. wegens gebrek aan taalkennis en schrijftraditie voor deze naam, niet in staat hem in zijn bestanddelen te ontleden d. i. hem te begrijpen. Hij schreef zo goed mogelijk neer, wat hij hoorde, nl. de vulgaire uitspraak der ongeletterde streekbewoners, voor wie de benaming een banale qualificatie was, waarin zij nog erkenden het prototype **ütlandwari*, een voor hen steeds opnieuw vormbare, begrepen, formatie (1).

Een klankphysiologische slordigheid van alle tijden, die beterwetenden en vooral geletterden normaal vermijden, was — en is nog — het uitsparen der tongspitssluiting in verbindingen als *dl*, *tl* (en andere *d* en *t* verbindingen), wat neerkomt op uitval van de dentaal (2). Zoals de meeste combinatorische klankevoluties is ook deze bij beschaafde volkeren met taalinzicht nooit of nergens tot een vaste regel — een z. g. klankwet — geworden. Het Mnl. kent er verschillende voorbeelden van en nog meer uitzonderingen : *mellijc* < *mid(de)lijc* ; *Scollant*, *lalant*, *dolage*, *scholaken* (brees : *šolk*), *hoveling*, *bruuloft*, *Roelant* e. a. De twee laatste, die voor geen ontleding meer vatbaar zijn (globaal begrip), klinken vandaag nog zonder dentaal ; maar wij zeggen nu bijv. met dentaal : *doodlaken*, *doodlied*, *bruidleider*, *Schotland*, en ook *uitland*, omdat we inzicht hebben in de componenten (analytisch begrip) (3).

(1) Zie de uiteenzetting van O. JESPersen over de vroegste teksten in de volkstaal, waarnaar verwezen werd in nota 1 p. 88.

(2) Het zwak weerstandsvermogen der dentalen blijkt ook in andere consonantenverbindingen, als bijv. mnl. *verlanisse*, *voespore*, *hoefsonde*, *Robrecht*, *kersmis*, *comoed*, *hooman*, *hoobrede*, *hoostel*, *licoop* ; brussels : *dieweg* (ohd. *diotwec*), brees : *himmen* < *hembdîn*, hemd ; mnl. *moene* < *moetne* ; *hen* < *het ne*. Het Wvl. doet er natuurlijk aan mee : *dolage*, *bloelake*, *bloeloos*, *groot(g)gaan*, *moe(t)-weten*, enz.

(3) O. JESPersen, *Lehrbuch der Phonetik*, Leipzig 1904, p. 127, sprekende over de normale *t*-uitval in *castle*, *whistle*, *hasten* (met globaal begrip), onderlijnt het behoud der *t* in *justly*, „weil das etym. Gefühl das *t* schützt“ (anal. begrip). Cf. n. 3, p. 96.

Dat de dentaal-uitval ook reeds in de oude periode geschieden kon, althans sporadisch en vulgair, zien we in onfr. *guoliken*, ohd. *guollichi*, naast *guotlichi*, waarvoor vandaag weer met dentaal *gütlich*.

Op grond van deze uiteenzetting, en vooral nog van mnl. *ulaet* < *uitlaet*, uitbouwswel; *ulede*, *ullede* < *utlede*, uitvaart (ook wel ofra. *ulage* < mnl. **ulage* voor *uitlage*, banneling), postuleren we dan de evolutie van *útländwari* en *útlāndo* tot **úlandwari* en **úlando*.

C. De verspringing van de klemtoon in *úlandwari* en *úlando*

Een tweede, chronologisch wel de eerste, want wsch. oergermaanse eigenaardigheid, die we in de bestudeerde woorden mogen vermoeden en die, evenals de eerste, in vele gevallen samenging met het niet of nauwelijks meer ontledende eenheidsbegrip, is de verspringing van de klemtoon in samengestelde woorden, met — waar mogelijk — verzwakking van de initiale, logisch hoofdtonige, silbe. Dit gebeurde normaal bij woorden met een, echt of schijnbaar, twee- of driesilbig tweede lid, dat op zijn eerste silbe een sterken bijtoon had. Een dergelijke, van analytisch standpunt uit onlogische klemtoonverspringing hebben we bijv. bij samengestelde verben als mnl. *ontlaten* (ohd. *ántláz*), *bevallen*, *beslapen* (*bijval*, *bijslaap*), *ontbijten*, mhd. *enbîzen* (inbîz, Imbiss), mnl. *hem verbouden* (ohd. *frábald*); *vreten*, got. *fra-itan*; *smelten* (< **usmeltan*, ags. *meltan*), mnl. *togen*, on. *teygja*, got. *at-augjan*; bij ontelbare, later meestal met *-ig* verlengde formaties van adj. op *-i* of subst. op *-t*, *-i*, als mnl. *alwarich*, redelijk, bij got. *alawérei* f., ohd. adj. *alwári*, albern; mnl. *vorebarich*, vgl. ohd. *frám-bári*; *onmatig*, ohd. *unmázi*; *ellendig*, ohd. *elilenti* subst. en adj.; verder mhd. *urmaere(c)*, buiten (boven) faam (vgl. vermaard); mhd. *úzwende(c)*, mnl. *uutwendich*, en mnl.

uutvoudich, uuthendich, uutwegich, ndl. *uitvoerig, uithuizig*, mnl. *uuthemich, uutlandich*. Horen hierbij ook adj. op *-isk* en *-lik* als mhd. *inheimisc*, vandaag *einheimisch*, mnl. *uuthemesch*, hgd. *abgöttisch, holländisch*; mnl. *betamelijc, vorenamelijc*, ohd. *gizámi*, mhd. *vornaeme*; *bedervelijc*, ohd. *biderbi, bieder*. Dan nog bij subst. als got. *waidédja*, os. *alowaldo*, ohd. *alwalto, altano*, mhd. *urane*, ohd. *elilenti*, ntr. *ellende* (maar Hgd. *Elend*); bij de telwoorden mnl. *tseventich, tachtich*, met *t* als rest van een oorspronkelijk volle silbe. En eindelijk bij een adv. als mnl. *allene* os. *al eino*, en adverbiale genit. als *ondanks*, os. *unthankes, útlandes*, mhd. *anheimes* (cp. got. adj. *anhaimeis*), mhd. *widerhaeres*, en mnl. *afweges*.

Evenals ags. *inlenda, útlenda*, ohd. *inlento, urlento, úzlento*, zw. m. bij adj. op *-i*; mhd. *inlende(r), urlende, úzlende(r)*; het ntr. mnl. *ellende* en de adj. ags. *útlendisc*, mhd. *úzlendisc, úzlendec* en mnl. *uutlandich, ellendich* (1), konden in het frank. van onze kuststreek **ú(t)landwari* (2), **ú(t)lando, *ú(t)landisk, *ú(t)landig, *inlandwari, *inlan-*

(1) Opzettelijk werden hier weggelaten mnl. *inlantsch, inlemsch, uutlantsch, uutilaensch* en *orlemsch*, omdat de syncope der *i* deze woorden, evenals ook bijv. *hollantsch* (tegenover *holländisch*) tweesilbig gemaakt had, waarbij de klemtoon, aansluitend bij *inlant, uutlant, Holland*, weer op het eerste lid kwam te liggen. Hetzelfde gebeurde bij Hgd. *Elend, Anwalt, Elsass* (Alisázi) en bij de hoger geciteerde *albern, bieder*, na afval der eindsilbe. Waar deze bewaard bleef, als in het vr. geworden ndl. *ellende* en in mhd. *urane*, bleef ook de klemtoon op de tweede silbe. Dat in sommige gevallen twijfel bestaat moet ons niet verwonderen; zo bij *witheems*, mnl. nog driesilbig, en bij *uitwendig*. De woorden op *-er* als *uitlander*, richten zich vandaag ook naar het grondwoord *uitland*, wat vroeger zeker niet het geval was (o. a. blijkens *Flander < ú(t)landari*).

(2) Dat in *útlandwari* de versprongen klemtoon op *land* viel en niet op het tweede lid *-wari*, wijst op het machinale van het hele verschijnsel. Dat merkt men bijzonder waar niet of half begrepen tweede leden het accent krijgen, als in *arbeidzaam, lichamelijc, waarachtig, volkstümlich, einheitlich*, of ook afleidingssilben als in brees *gruwelijc*, *gruwelig voor ndl. *gruwelijk*, en zelfs morfologische silben als in *ordentelijc, vijandig*, dial. *lebendig* = ohd. *lebentic*, met *-ig* verlengd part. pres. *lebenti*.

disk, **urlandisk* en de, in een volgend hoofdstuk te bespreken **û(t)lamari*, **û(t)lamo*, *û(t)laming*, *û(t)lamisk*, *inlamisk*, *urlamisk*, op dezelfde wijze beklemtoond worden als bijv. het verwante ohd. os. *gilando*, *incola*, *pagensis*, m. a. w. het prefix *ût* had zijn hoofdtoon afgestaan aan de volgende silbe.

Het besproken verschijnsel is zeer oud (1) blijkens de reeds in de oude periode verzwakte verbaalprefixen : *bi*, *be* < *bî* ; *ent-*, *ont-* < *and-*, *fir-*, *fer-*, *for-* < *fra*, *fair*, *faur* ; *ir-*, *er-* < *ur* ; *gi-*, *ge-* < *ga*. Het is betuigd in den Hêliand, waar *unswôti* bijv. nu eens de klemtoon op het prefix, dan op de stamsilbe heeft. Otfred accentueert bijv. *alafésti* en *fuozfállonti* (2), dat het in het got. bestond is zo goed als zeker, aangezien het wsch. prehistorisch is.

Het onbetuigd geworden eerste lid van woorden met versprongen klemtoon is aan verregaande verzwakking blootgesteld. Behalve bij de geciteerde prefixen zien we dat bijv. bij toponiemen met volledig eenheidsbegrip als *Diksmude*, waarvan het eerste lid uit *dijc* verkort is, Roermond, Maaseik, Dendermonde, die ter plaatse als *Römunj*, *Mæzeik* en *Dərmonde* uitgesproken worden. Ons Mnl. *machschie*n is vandaag *misschie*n en *machlichte* werd tot *melichte* ; te Bree zegt men *rafèrix*, *lafèrix*, *havèrix*, *raſaftix*, voor *rechtvaardig*, *lichtvaardig*, *hovaardig*, **rechtshaf*tig ; en *waarachtig* wordt er tot *varèxtix*, niet alleen met reductie van de lange *á*, maar bovendien met overgang van *wər* in *v(ə)r*, precies als in het enclitische *v(ə)r* = wij (wir) of ook in *vrēgen*, *vrēten* = wringen, wroeten (3).

(1) Oorsprong en ontwikkeling van het verschijnsel zijn nog ver van duidelijk. Men zie bijv. H. HIRT, *Handbuch des Urgermanischen*, Heidelberg I, p. 143-161. Fr. KLUGE, *Urgermanisch*, 3. Aufl., Strassburg 1913, § 84-95 en § 283. SCHÖNFELD, *Hist. Gr. van het Ndl.*, § 76-77 en vooral AD. NOREEN, *Gesch. der N. Spr.*, § 54, voor het gemeen oudnoors.

(2) W. WILLMANS, *D. Gr.* I, 2. Aufl., Strassburg 1897, § 351.

(3) Dat daarbij het prefix *ver* misschien een aantrekkingskracht uitoefende verandert niets aan het verschijnsel.

Op grond van deze uiteenzetting postuleren we nu met uitgevallen *t*, versprongen accent en van *ú* tot *u* verzwakte initiale, de zeker voor buitenstaanders tot volkomen onontleedbare N. P. geworden prototypen *ulándwari* en *ulándo*.

D. De overgang van *Ulandwari*, *Ulando* tot *Wlandwari*, *Wlando* en *Vlandwari*, *Vlando* (geschreven met initiale *fl*)

Er blijft ons dan nog over plausibel te maken dat die vormen evolueerden tot *Vlandwari*, *Vlando*, en in het Mlat. van N.-Gallië en van onze streken, met initiale *Fl* als weergave van gesproken *vl* werden neergeschreven. Dit laatste is eenvoudig en zullen we best vooraf nemen.

Het Latijn bezat geen enkele *vl*-verbinding als initiale, maar wel een twintigtal zeer gangbare stamwoorden, waarbij een honderdtal derivaten met initiale *fl*, die zeker in de volkstaal van onze streken (men denke bijv. aan *flagellum* > *vlegel*) ver op weg was naar *vl*. Bovendien werd door onze scribenten, evenals in het Ohd. Os. en Onfr. der Psalmen geen — voor ons nog begrijpelijk — onderscheid gemaakt tussen *v* en *f*. Dat zien we bijv. in os. *Uahlári* naast *Fahlári*, *Efa* = *Eva*, *Pafia* = *Pavia*, en in G. en K's *Diplomata*, waar men naast elkaar vindt *Felisun* en *Uelesan*; *Felepa* en *Uellepon*, *Facheria* en *Uacheria*, *vaccaricia* en *facricia* (ofr. *vacheresse*), p. 127 en 129. Een door hem gehoord *Vlandwari*, *Vlando*, kon dus door de scribent als *Flandwari*, *Flando*, worden neergepend. En die graphie werd dan in 't Latijn en later in 't frans traditioneel, wat ook het behoud der uitspraak met *f* als gevolg had, die in het Nfr. wel nooit zal bestaan hebben in deze woorden.

Hoe de *vl*-uitspraak ontstond vraagt wat meer uitleg. Bij totaal verlies van klemtoon werd de initiale *ú* volkomen id. met *w*, immers de bilabiale germ. *w* was feitelijk niets anders dan *ú* in consonantische functie. De got. *u* bijv.

wisselde met *w* in *triu*, dat. *triwa*, *qiujan*, praet. *qiwida* en dgl. De Grieken gaven ze weer met *ou* als in Ουανδαλοι = *Wandalen*, en omgekeerd schreven de Goten *wai* voor gr. ουαι; bij de on. skalden der 10de e. allitereerde de *w* nog met *u*, en in alle westgerm. talen werd ze in de oude periode, zoals de *u*, zuiver bilabiaal gesproken, en kon ze *u* geschreven worden zoals in het Lat.

Waar ze, zoals in het Ohd. afviel in de initiale groepen *wl*, *wr*, was dat denkelijk te wijten aan ziphonetische beroering met en absorptie door een voorafgaande *u*-uitgang.

Behalve in het Ags. en bij ons aan het begin der woorden vóór klinker, ging ze bijna overal de — uiterst korte — weg op naar de labiodentale spirant *v* die we reeds vinden in de got. kalender der vijfde eeuw (naubaimbair = november) en in de graphie Βανδαλοι = *Vandali*, en die we met zekerheid betrappen in ags. (*n*)*áébre*, (*n*)*áêfre* = (*n*)*ever*, mnl. (*n*)*ievers*, (*n*)*iewers*, (*n*)*iewerincs*, dial. (*n*)*ievers*, (*n*)*ieverans* = ohd. (*n*)*io-gi-hwar*, *(*n*)*aiw-gi-hwar*, (*n*)*er-gens*, overal, altijd, volstrekt niet (*nooit*); in mnl. *ijf*, *ive*, *ieve*, *iewe* = aardveil en palmboom, ags. *ifig* en hoogstwsch. in ags. *clâéfre*, *clâfre*, meng. *clover*, ndl. (ontleend) *klaver* < **klaiwari* naast *klaiw*-, dial. en hgd. *klee* evenals in *wrijf* < *wrihwa* naast *wrige* < *wrigwa*, top. *Houtave*, 1003 *Holtawa*.

In verschillende dial. klinkt ze vandaag als *v* tussen vokalen, in finale, na *r*, soms na *l*, *n*, *m*. Te Bree spreekt men met *v* bijv. *eeuw*, *eeuwig*, *leeuw*, *Meeuwen* (dorp), *terwe*, *verwe*, *zenuwe*, *weduwe*, *zwaluw*, *smeluw* (ndl. *meluw*), *sperwer*, *lij(n)waad*, *hei(m)waarts*, *hebbe(n)we*. In Brabant

(1) Deze weg was de lat. *v* = *w* reeds in de eerste eeuw na Chr. opgegaan blijkens inscripties als *fixit*, *judicafit*. Van gall. *paraveredus*, dat bij ons over *perwert* (Gloss. bern.) tot *perert* en *pert*, *peert* evolueerde, hebben we ook de vormen mlat. *parafredus*, ohd. *parafrid*, fra. *palefroi*.

ievrans, nieuw, schreeuwen, murw, enz., ook vrouwen, trouwen, blauwe, en zelfs gouden, houden (over gouwen, houwen). Ook het Westvl. doet hieraan mee met *ievers, sneef, weve, gilve* (geluwe) en veel andere. Het Ovl. kent *achtervers* (= waarts), *schuive* = schaduw. Het Mnl. kende *vareve, swaelve, nerve* (hgd. Narbe).

Dezelfde ontwikkeling vinden we ook vóór *r* in *wringen, wroeten, wroegen, wreed*, die alle reeds Mnl. met *vr* opgetekend werden, evenals in *vracht = wracht*, afsluiting (bij *werken, wrocht*). Een hypercorrecte graphie als *wrevel* voor *vrevel*, ohd. *fravali*, wijst op het normale van de *vr*-uitspraak voor *wr*. In het Ripuarisch is de initiale groep *wr* tot *fr* geworden, en die ontwikkeling vertonen onze dialecten ook sporadisch, als in wvl. *froeten, fringen* en *fribbelen*, Antw. *frikkelen*, Aarschots *fretsel*, in het Antw. Idiot. *wretsel*; uit het Ndl. horen hierbij *frommelen* en *friemelen*.

De ons speciaal interesserende groep *wl*, die in het Germ. zeldzaam was, was in het Mnl., behalve in het duistere *wloemich*, niet meer als dusdanig vertegenwoordigd. Tegenover ags. *wlispian*, nederrijns 15de e. *wlispēn*, staat mnl. *lispēn, lispelen*, dat evenals het hgd. *lispeln* zijn *w* verloren heeft; maar het Hgd. bewaart daarnaast een dial. *flispērn* met de voor het Rip. normale ontwikkeling van *wl* tot *fl*. Er is in het Mnl. toch één woord met oorspr. initiale *wl* aanwezig, nl. het equivalent van os. *wlō*, wolpluis, noppe,

(1) W. STREITBERG, *Gotisches Elementarbuch*, § 35, neemt voor het Got. een „leicht spirantisch affiziertes u” aan. Voor VAN HELTEN (ibid.) verschilde de zwak spirantische got. *w* van de vokalische *u* alleen door de niet periodische trillingen der stembanden. Ik wil er hier nog op wijzen dat het onderscheid tussen bilabiale *w* (water) en labiodentale *w* — die bijna onvermijdelijk spirantisch, dus als *v* klinkt — praktisch hetzelfde is als dat tussen bilabiale *f*¹, in hgd. *fünf*, en labiodentale, fataal sterker spirantische *f*², in hgd. *fünf*. De sprekers merken het verschil niet, eenvoudig omdat we geen aparte tekens voor de twee varianten bezitten, evenmin als voor *w*¹ en *w*². Cf. p. 119, nota.

ags. Epin. Gl. *uulohum* dat. pl., villis. Dit woord werd uitsluitelijk *vloe* geschreven, ook bijv. in de *Theutonista* (het ontbreekt bij KIL.), en dat geeft ons de zekerheid dat ook *wl* normaal als *vl* gesproken werd. De initiale *wl* en *wr* waren in het Mnl. zeker niets anders dan traditionele graphiën voor *vl* en *vr*, hoofdzakelijk te wijten aan dezelfde oorzaak, die in het Hgd. sedert de oude periode, en heden nog, naast de grillig wisselende initialen *v* en *f* de constante graphiën *fl* en *fr* in de mode bracht, namelijk het verlangen de verkeerde lectuur van *vl* en *vr* als *ul* en *ur* (met vocaal *u*) te vermijden, daar *v* en *u* als tekens niet onderscheiden werden. Een uitspraak van *wl* en *wr* met werkelijke bilabiale halfvocaal *w*, bestond in het Mnl. en wsch. reeds veel vroeger niet meer. Bevestigd wordt deze opinie door de inconsequente graphiën in het pas verschenen Mnl. ambtelijk Proza (1) uit een hs. van vóór 1240. Men leest daar bijv. *werwinne*, *twiwout*, *erwachtig*, *wief* (= 5), maar ook éénmaal *vesen* voor *wesen*; het equivalent van *Flandria* is er tweemaal *Ulandren*. In het Os. vindt men herhaaldelijk *uu* en *u*, afwisselend met *f* als weergave van onze hedendaagse *v*. Zo is bijv. *wulótad* een vorm van *flótan* (2), en de door Thietmar gebruikte graphie in *dux Wlandariorum* moeten we dan natuurlijk met *vl* uitspreken. Dat hier weer het verlangen om misverstand te vermijden determinant was, zien we waar dezelfde Thietmar bijv. in *Vôdeneswege* de *W* met initiale *V* weergeeft, omdat in casu geen ambigüiteit betreffende haar waarde kon bestaan.

De hierboven als speciaal interessant geciteerde woorden *ulaet* naast *wutlaet*, uitbouwsel, en *ulede* naast *wutlede*, uitgeleide, uitvaart, komen ook vóór als *vlaet* en *vlede*, waarbij het Hwb. een vraagteken plaatst. Men denkt natuurlijk direct aan een zuiver graphische *v* voor *u*, en die opinie

(1) Zie nota 1 op p. 90.

(2) Cf. oudbeiers Folchrat = Volchrat = Uuolchrat.

wordt bevestigd door brab. *uylaerd* (*Cost. van Brussel* 1657 II, p. 46), dat nog voortleeft, en door THEUT. *oelent* (1), appendix. Maar, als men bedenkt, dat naast het verder ter sprake komende *uutlaemsch* (met accent op de eerste silbe wegens de syncope in het suffix) een var. *vlaemsch* < *ulaemsch* (waarin trots de syncope het op *laem* versprongen accent blijven moest, omdat de eerste silbe geen silbe meer was), dan vraagt men zich af of naast *útlát* m. geen **útláti* ntr. gestaan heeft, met — voor de periode der volle eindklinkers normale — accentuatie op het tweede lid als in *ellende* ohd. *elilenti*, waaruit *uláte* en *vláte* normaal moesten ontstaan. Dergelijke dubbelvormen waren talrijk; mnl. *aflaet* ntr. (en m.) wijst op **afláti*; in het Ohd. stonden naast de masc. *abláz*, *abgrunt*, *abgot*, de ntr. *ablázi*, *abgrunti*, *abguti*; het Mnl. kende nog *afgronde* ntr. en f. naast *afgrond* m., *afsate* naast *afsaet* (syn. van *uutlaet*); *inlande* f. naast *inlant* ntr. en wsch. meer andere (2). Een vorm *vlate* uit *uláte* zou zo normaal zijn als *vlaemsch* naast *uutlaemsch*. Mutatis mutandis geldt hetzelfde voor *ulede* en *vlede* (mnl. *geleide* is ook ntr. en f., ons *uitgeleide* verving *uuteide*). De simultane opgaven bij KIL. *vlaet* en *wtlaet*, in de *Theutonista* *vlaet* en *oelent*, moeten ons toch wel doen vermoeden dat de vorm *vlaet* (en dan ook *vlede*) werkelijk bestaan heeft. Een bevestiging door een dial. relict zou hier wel wenselijk zijn.

Deze, wat lange maar toch wel nuttige, beschouwingen

(1) Het brab. *wilaerd* met hypercorrecte finale *-aard*, omdat deze meestal haar *r* verliest; *oelent* met hypercorrecte finale *-ent* als in brees *lívënd*, *lízënd*, lijnwaad, lijnzaad, omdat de finale van *avond* en van de part. prés. zowel met *ënd* als met *et* gesproken worden. Gevallen van zuivere klankanalogie, p. 89, n. 2.

(2) Het verloop der oorspronkelijke ntr. op *-i* naar het fem. is frequent: naast *afgronde*, *inlande*, *geleide*, werd ook bijv. *ellende* van ntr. tot fem.; cf. W. WILLMANN'S, *D. Gr.* II, § 189. — Een systematische studie over de mnl. woordvorming met exhaustief materiaal ware een dankbare taak voor enige jongeren.

laten ons toe te besluiten dat de prototypen *ulandwari* en *ulando*, over *wlandwari* en *wlando* evolueerden tot *Vlandwari*, geschreven *Flandwari*, *Flandari*, *Flandri* en *Vlando*, dat we alleen bezitten als abstractie uit het adj. *flandonensis* van 942. In de zo juist verschenen gentse teksten van voor 1240 komt tweemaal *Ulandren* naast *Flandria* voor (Teuth. *Vlander*en).

VII. Reeds vóór de w-uitval was *Utlandwari*
met uitval der *t* en der *d*

over *Ulanwari* tot *Ulamari* en *Vlamari* geworden,
waarbij *Vlamo*, *Vlaming* en *Vlaamsch* ;
verder over *uutlaem*sch, *inleem*sch, *orleem*sch

Al de belangstellenden met vakkennis hebben, bij de verhouding *vlaming*, *vlaems* : *Vlaanderen*, gedacht aan got. *skaman* : *skanda* (waarbij men ook het ohd. part.-adj. *(un)scant*, onbeschaamd, dient te voegen), d. i. aan het normaal klankfysiologisch proces, waarbij de nasalen homorgaan worden met een volg. cons., en in casu de bilabiale *m* overging in labiodentale *n*, om zich aan te passen bij de dentaal *d* of *t* (1).

(1) Vgl. got. *hund* en lat. *centum* < *(de)centum* ; lat. *eundem* < *eundem* ; zand bij *αμαθος* ; vroeg-nhd. *sant* = *samt*, *zusammen* ; slesisch *sende* = mhd. *semede*, bies : Akens *bend* = *bemd*, *beemd* ; allem. *er kunt* = *kommt* ; mnl. *const* < *comst* ; oostvl. (TEIRLINCK, *Klankleer*, § 248) *ende*, *vrende* = hemde, vremde ; dial. *ontrent* = mnl. *ommetrent*. — Omgekeerd gaat labiodentale *n* in bilabiale *m* over voor bilabiale *b*, *p*, *v*, *f* : *pagus mem piscus* bij *Menapii* ; *ompaar* uit *onpaar*, *kemp* uit *kennep* en — met uitsparing der tongspitssluiting, d. i. met uitval van *d*, *t* : *monber* < *mondboor* ; *wimper* < *windbrauw*. De schijnbare contradictie tussen *empfangen*, *Hanf*, *Senf*, *fünf*, en *ontvangen*, *Hanf*, *Senf*, *fünf*, is alleen te wijten aan het feit dat wij geen aparte tekens hebben voor bilabiale *f*¹ en labiodentale *f*². Fataal is de overgang *m* > *n* toch niet ; wij hebben bij syncope of systeemdwang tientallen gevallen als *schaamde*, *schaamte*, *geraamte*, *vreemd*, *hemd*, *beemd*, enz., waar *m* vóór dentaal bewaard blijft.

Daar een omgekeerd proces nergens te vinden is, omdat het eenvoudig tegen natuur is, was het gevolg van deze zeer juiste bevinding, dat men tot de overtuiging kwam : om *Vlaanderen* te verklaren moet men noodzakelijk uitgaan van *vlaming* ; de omgekeerde weg is definitief ondenkbaar. Op deze in volle klaarte schitterende waarheid als een rotswand heeft men zich blind gestaard. Typische illustratie bij de principiële bemerkingen, die H. SCHUCHARDT reeds in 1885 maakte : de z. g. klankwetten zijn nuttige richtlijnen bij massaverschijnselen, onontbeerlijke boevennetten (ik zie geen ander woord voor het veel expressievere garde-fou) voor honderden disserteerders die „schablonenhaft” op de hoogte der Wetenschap moeten staan (maar ook geen millimeter hoger) ; grote schade hebben ze aangericht en zullen ze steeds aanrichten omdat ze zowel op klank-fysiologisch als op psychologisch gebied alle speurzinnen bemoeilijken en verhinderen.

Het is inderdaad verwonderlijk dat geen enkele vakgenoot zich van dat fonetisch truisme heeft losgemaakt en trots het schijnbaar hopeloze van zijn poging toch verder gezocht heeft. Hij zou dan zeker de staande hond gespeeld hebben vóór de mnl. synonymieën : *uutlantsch* = *uutlaemsch*, *uutlemsch* ; *inlantsch* = *inlemsch* ; en **orlantsch* (verlenging met *-isk* van **orlande* = het mhd. adj. *urlende*) = *orlemsch*, die zo mooi rijmen met *vlaemsch* en *vlemsch*, en die er ons toch wel toe verplichten de voorop gestelde formaties met *-land* als primair te beschouwen... en te bekennen : er is toch wel een weg die leidt van *nd* tot *m*. Welke weg is dat dan?

Men weet dat ons woordje *maar* ontstaan is uit *en ware* < *ni wári*, zoals het ndd. *man* uit *en wan* < *ni hwan*. We staan hier weer voor een natuurlijk klankfysiologisch proces : de labiodentale *n* werd *m* om zich aan te passen, d. i. homorgaan te worden met de bilabiale *w*. ; *enware*

werd **emware*, en in de meestal zwaktonige positie van het woord viel de *w* uit als in het zwaktonige tweede lid van **Flandwari*. In andere gevallen, nl. waar *mw* < *nw* tussen klinkers kwam te staan, kon de *w* zich dan op haar beurt aanpassen aan de sterkere *m*, met als resultaat *-mm-*, evenals in *omme* < *ombe*.

Voorbeelden zijn per se zeldzaam. Het banaalste vinden we in zophonetische complexen van het type *gaan we* > *game*, *verstaan we* > *verstame*, die reeds mnl. zijn; hgd. *wollen wir* > *wollemer* en reeds voorlitt. on. *gefom vér* > *gefom mér*, waarbij dan ook de afzonderlijke pron. *we* > *me*, *wir* > *mer* en on. *mér* en *mit* < *wit* (dual.). Het On. heeft dan ook nog *ollom megen* < *ollom wegen*, allerwegen. In de Elzas kent men *Bammert* uit *Bannwart* en *amlop* naast *anwelop* = enveloppe; het Ohd. heeft *frammort* naast *framwert*, voorwaarts; bij ohd. *kranewitu*, Kranichholz, jeneverboom, horen mhd. *kranwite*, *kramwite*, *kramatsvogel*, keulsch *Kromesvugel*, KIL. *krammet-* en *krametvogel*. Een paar interessante gegevens vond ik nog in een recent artikel van Confrater ROELANTS: in de kindertaal van zijn geboorteplaats Boom luidt *steenweg* als *steemeg* en de NP. *den Willemót* klinkt er *de Millemót*. Cf. *mastél*, koekje < *en wastel*.

Rekening houdend met de mogelijke overgang *nw* > *m*, kunnen we nu de evolutie van **Flandwari* tot **Flamari* aanvaardbaar maken, op voorwaarde van vooraf nog de uitval der *d* te rechtvaardigen. Om mogelijke — ja zeer waarschijnlijke — objecties nu reeds te ontmoeten, wil ik hier eerst twee erkende meesters in het vak aan het woord laten, wier bevindingen feitelijk ook gelden voor al het voorafgaande. „In allen germ. Sprachen älterer und jün-

(1) ROELANTS, *Anticipatie van Konsonanten*. Meded. der Ver. v. Naamkunde, Leuven 1959, p. 124.

gerer Zeit tritt die Erscheinung auf, dass von drei zusamentreffenden Consonanten einer, meist der mittlere, in der gesprochenen Sprache schwindet. In der Schreibung setzen sich nur die Fälle fest, bei welchen nicht klar verwante Formen mit allen Consonanten daneben stehen." Zo W. BRAUNE, *Althd. Gr.*, § 99 A 3. En J. FRANCK, *Altfränkische Gr.*, § 126, maakt nog deze relevante opmerking : „Die lautliche Neigung kann durch das Gefühl für die einzelnen Bestandteile aufgehoben werden und, da das Gefühl wandelbar ist, so können auch gleichartige Assimilationen zu verschiedenen Zeiten eintreten. Häufig bleiben unveränderte und assimilierte Formen nebeneinander bestehen oder es erscheint auch die Assimilation nur ganz vereinzelt."

Zieh hier een kleine keuze van woorden met dentaaluitval, alphabetisch geordend volgens de initialen van het tweede lid. Er bestaat geen reden zich tot het Ndl. te beperken voor een dergelijk verschijnsel : *Diplom. Lan(d)bertus, Wal(d)bertus* ; ohd. *mun(d)boro*, mnl. *an(d)bacht, win(t)brauwe, on(t)beren, Lin(d)borch, elpen(t)been* ; mhd. *hin(d)bere*, (de *n* past zich aan als *m* in deze gevallen) ; mnl. *kers(t)dach, on(t)decken*, ohd. *sinnan* < **sin(p)jan, minnia*, gedachtenis, minne, < **min(p)ja*, cf. got. *gaminþi*, gedachtenis ; ags. *synn* < **sundja* ; Os(t)kerke (1110), on(t)kleden ags. *siel(d)lic, bal(d)lice* ; ohd. *an(t)luzzi, heilan(t)lih* ; onfr. *an(t)lucan, an(t)liton*, mnl. *an(t)lame, Hol(t)lant* ; mnl. *am(t)man, kers(t)misse* ; ags. *faes(t)nan, droh(t)nian* ; mnl. *von(d)nisse, schen(d)nisse* ; os. *wor(d)quidi* ; onfr. *an(d)redit* ; ohd. *han(t)scuoh*, mnl. *tan(t)swere, sel(t)siene* ; en eindelijk de comp. wier tweede lid met *w* begint : *Diplomata An(d)werpis* (einde 9de e.) ; *Lan(t)win* (975) ; *Bal(d)win IV* (988-1035) ; mnl. *stran(d)wough* (= *weg*) ; os. *an(d)wordian*, ohd. *brus(t)weri* ; cf. ook enkele hypercorrecte vormen als ags. *andweald* voor *onweald*, *andcleow* voor *oncleow*, ohd. *ankláo*, enkel ; ook mnl. *onwake, onware* voor *ontwake, ontware* =

wakker, oplettend, waarbij de verwisseling van twee verschillende prefixen als dusdanig een rol kon spelen.

Vooral de drie gevallen uit de Diplomata lijken mij een afdoend bewijs; zij laten ons toe ook voor een oudere periode de uitval der *d* in **Flandwari* voor aannemelijk en zelfs waarschijnlijk te houden, bijzonder als we bedenken dat het resulterende **Flamari* de vulgaire uitspraak van de ongeletterde streekbewoners was, zoals bijv. te Boom *steemeg* voor *steenweg*, de uitspraak der kinderen.

Aan het simultaan bestaan van **Flandwari* en **Flamari* en aan woorden met bewaarde *w* als *lantwif*, *lantwere*, *lantwinne*, mogen we hoegenaamd geen aanstoot nemen: die bleven steeds opnieuw vormbaar en de drie laatste hadden bovendien een expressief tweede lid met sterken bijtoon. Zij verhouden zich tot **Flamari* als eng. *housewife* in eigenlijken zin tot zijn graphisch homoniem met de betekenis *naaikistje*, dat *hözif* uitgesproken wordt.

Wij hebben hoger gezien hoe zich het zwakke nom. ag. **Flando* verhoudt tot **Flandari*; zo kunnen we nu naast **Flamari* een zw. nom. ag. **Flamo* postuleren (1), dat misschien voortleefde in het adj. *flamenses* dat P. C. BOEREN gesignaleerd heeft tussen 1023 en 1083 in geschriften betreffende Bouillon, Loon en Wassenberg, en dat daar de benaming was van leden der grafelijke familie van Bonen (Boulogne), waartoe Godfried van Bouillon behoorde (2). Denkbaar is natuurlijk dat die mensen Frans spraken; dan zou het adj. wel kunnen aansluiten bij het ofra. *flamens* (Ch. de Roland, v. 3068), dat niets anders is dan adaptatie van Flamingi. In ieder geval wordt een stam *vlam* gepostuleerd door het mhd. verb. (*mit der rede*) *vlaemen*, vlaamse woorden in zijn duitse taal mengen of ook wel met chic

(1) Puur anal. of uit *Flandw-o* bij verkeerd gesch. *Flandw-ari*?

(2) P. C. BOEREN, *De Oorsprong van Limburg en Gelre*, 1938.

spreken als een *Vlaeminc*, Mann von feiner Sitte und Bildung (1), en denkelijk toch ook wel door het vandaag frequente hgd. *Vlame* en *Flamländer* (naast *Flamänder*!), waarvoor mij nochtans geen oude attestaties bekend zijn (2), behalve de verder te citeren *Flamesfeld* en *Flameshem*?

Verder hoort hierbij het in 883 voor het eerst opduikende *Flamingos* der annalen van St. Vaast (die vertellen dat in dat jaar de Wikingers de Vlamingen uit hun landerijen verdreven), dat we dan eerst veel later te Gent ontmoeten in 1071, en dat ik in het Ruolandes Liet (ed. W. GRIMM, p. 267 : Haimunt der grimme Fuore di Flaminge) van rond 1170 ontmoette, terwijl GYSSELING het ontdekte bij Helmold, en in de vorm *Fleming* in een limb. tekst van ongeveer hetzelfde jaar.

De persoonsnamen op *-ing* (soms ook overgedragen op dieren en dingen) waren — op nuances na — gelijkwaardig met die op *-ware* en *-are*, evenals met de zw. *-(j)an* stammen (zelden st. *-a* stammen) der oude periode. Ze hadden een familiale nuance, die samenhang met het feit dat ze ook als patronymica dienden (Koning Aelfred kreeg rond 900 nog het qualificatief *Adulfing*, omdat hij zoon van *Adalwulf* was). Zo stond naast got. *ingardja*, hofbewoner het woord *gardingus*, hofbeambte (Lex Wisigot., 2, 1); naast ohd. *armo*, arme man, was *arminc*, arme drommel; *on. erfinge*; erfgenaam, en mnl. *dieninc* waren equivalent met *erfe* en *dienare*; got. *baurgja* was = ags. *borgware* en ags. *Centing* stond naast *Cantware*, zoals *Flaming* naast **Fla-*

(1) Speciaal bij Nithart v. Reuenthal vóór 1250 en in den Meier Helmbrecht van Wernher der Gartenaere van kort daarna. — Bij SACHS-VILLATTE leest men : *flämisch, grossier, massif, ... quantum mutatus ab illo*!

(2) VAN GELDEREN geeft *Fläme*, dat ik nooit gehoord heb; SACHS-VILLATTE geeft *Flaming(er)* en *Flamländer*. De duitse woordenschat is in casu een zonderling mengelmoes, dat wel typisch is voor ontleende woorden en begrippen, die niet van dagelijks gebruik zijn.

mari = *Flandwari*. Gevallen waar ons de drie typen overgeleverd werden, zijn natuurlijk zeldzaam ; ik heb het in mijn opsporingen niet verder gebracht dan tot een half dozijn, die hier volgen ter vergelijking met de groep bij **Flandwari* :

got. hōrs st. m.	ohd. huorari	ohd. huorinc
	mnl. hoeraer	ags. hōrinc
ohd. louffo	ohd. louffari	on. hlaupinge, landloper
mnl. uutloop	uutloper	uutloping m.
ohd. gravo chirurg	mhd. greber	os. grevinc, das
mnl. spike	spiker	spikinc m.
onfr. *Flando	*Flandwari	on. Islendingr
*Flamo	*Flamari	Flaming

Voor het top. *Vlaming* krijgen we nu ook, naast de bekende verklaring als P. N., een tweede, primitievere, mogelijkheid : het kan, als nog begrepen doeblet van **útlaming*, **útlanding*, de personificerende benaming zijn van om het even welk *uutlant*, d. i. land gelegen buiten alle of buiten bepaalde rechtsgebieden. Dat was oorspronkelijk het geval met alle onbeheerde goederen, niet alleen met schorren en werplant aan of in zee, maar ook, in het binnenland, met moerassen, broeken, bruelen, laren, kortom met alle solitudines ofte woestinen, „vulgariter wilderts ofte gemeyne vruntten, die hem niemand aen en treckt” (V. & M. K. VI. Ak., 1925, p. 718-722 en 746).

Op bijzonderheden wil ik hier niet ingaan, maar verwijs daarvoor naar de uiteenzettingen van MANSION, *Louv. Bijdr.* XV, p. 91-95, van VERDEYEN, op. cit., p. 430-433 en 451-452, en speciaal naar de daar geciteerde werken van H. TEUCHERT en FRITZ KARG (1). Voor wat de per-

(1) Zie ook de gegevens uit DE FLOU in de studies van DELFOS, *Wetenschap in Vlaanderen*, nov. 1935, p. 38 en van GYSSELING.

sonificatie betreft, zie men het baanbrekend opstel van J. LINDEMANS „Over niet specifieke Topo-suffixen” in *Hand. Top. en Dial.* II, 133-157. Naast formaties op *-aard*, *-erik*, *-man* (bij *Braecman* voege men nog mnl. *hayman*, grond tussen duinen ingesloten), citeert de auteur ook een paar formaties op *-ing* : *Bruelinc* en *Horinc*, bij *bruel* en *hore* = slijk, waarbij de — of althans sommige — *Vlamingen* zullen aansluiten.

Het gecit. werk van P. C. BOEREN, cap. XIII, heeft ons geleerd dat *Flamenses* zich in de 11de e. te Gelderen vestigden. De vraag rijst dan : hebben die heren klein volk uit Vlaanderen na zich getrokken, dat daar ontginningswerk verricht heeft, of hebben de *Flemmingen* bij Gelderen „zo genoemd a paludibus, die de bewoners zelf moeren heten”, hun benaming soms te danken aan het feit dat zij *uutlant* = *niemandsland* waren? Dezelfde vraag mag men wel stellen voor de *Fläming*, een honderd kilometer lange beboste heuvelreeks tussen Wittenberg en Jüterborg, die haar benaming zal gekregen hebben van vl. kolonisten, maar toch wel eerder een natuurlijke mark tegen de Wenden zal geweest zijn, dan een door Vlamingen uit onze streken gereserveerde ontginningszone? Misschien brengt het werk van TEUCHERT, dat mij niet toegankelijk was, gegevens die een besluit mogelijk maken.

Nieuw licht valt nu ook wel op andere oude formaties, als de door FÖRSTEMANN opgegeven top. *Flamaringen*, 8ste e. en *Flameresheim*, 9de e., die wel bij het gepostuleerde **Flamari* = *Flandwari* kunnen horen, en *Flamesfeld*, 11de e., *Flameshem*, 12de e., die ofwel met verloren *k* bij *flamisk* kunnen horen, ofwel een naar de *-a* st. overgelopen **Flamo* veronderstellen. Mag men bij de twee oudste misschien denken aan autochtone formaties uit de 8ste e., toen de accentverspringing een veel grotere rol speelde dan later, en talrijke doebletten deed ontstaan, een verschijnsel

dat AD. NOREEN in het licht gesteld heeft voor het gemeen Oudnoors van dezelfde periode? Historische gegevens over deze opgaven van FORSTEMANN ontbreken om aan gissingen vaste grond te geven.

Behalve het bij **Flamo* horende adj. mnl. *vlaemsch*, dat bij Rutebeuf als *flamiche* een soort taart aanduidt en zijn oude *i* ook in het duits *flämisch* en eng. *flemish* (niet meer in het on. *flaemsk*) vertoont, bezit het Mnl. nog een drietal interessante adj., waarvan de corresponderende subst. zijn verloren gegaan. Bij een oorspr. **útlamo* = **útlando*, met bewaarde *t*, hoort *uutlaemsch*, *uutlemsch* = *uutlandsch*, doeblet van *vlaemsch* bij *ulamo* en van *uutlantsch* bij *utlando*; bij **inlamo* = *inlando* hoort *inlemsch*, en bij het zeker zeer oude **urlamo* = **urlando* (ohd. *urlenti*, mhd. *urlende* adj.) het mnl. *orlemsch*, dat evenals *uutlemsch* de bet. *uitlandsch* had. Daar prep. en prefix *ur* reeds in de loop van de 9de e. uitgestorven zijn in het ohd., moeten we aan dit laatste adj. een hogen ouderdom toekennen. Al deze woorden zijn vandaag uitgestorven; we moeten er ons dan ook niet over verwonderen, dat hun prototypen **utlamo*, **urlamo* en **inlamo* reeds veel vroeger in de vergeethoek raakten. Zij konden het niet halen tegen de doorzichtige, steeds opnieuw vormbare equivalenten *uutlander* en *inlander*, waarbij *uutlantsch* en *inlantsch*. Overigens zijn op *bode* na, praktisch alle oude nom. ag. van het type der zw. *-an* stammen uitgestorven.

Daarmee zijn we aan het einde van dit al te lange onderzoek geraakt. Om de lezer het inzicht te vergemakkelijken volgt hier een tabellarisch overzicht van de behandelde woordfamilie.

VIII. De woordfamilies van eliland, inland, urland en útland

	A	B	C
I	ELILAND ags. <i>el(e)land</i>	ELILANDI ags. <i>elendi</i> adj. ohd. <i>elenti</i> ntr. mnl. <i>ellende</i> adj. en subst. ntr. en f. ELILANDO	ELILENDIG mnl. <i>ellendich</i> mhd. <i>ellendic</i> ELILENDISK ags. <i>el(e)lendisc</i>
	INLAND ags. <i>inland</i> mnl. <i>inlant</i>	INLENDI ohd. <i>inlenti</i> adj. ags. <i>inlenda</i> m. mhd. <i>inlende</i> m. mhd. <i>inlende</i> ntr.	INLANDIG mhd. <i>inlentic</i>
	INLANDWARI mhd. <i>inlender</i> mnl. <i>inlander</i>	INLANDO mnl. <i>inlande</i> m. f. ntr.	INLANDISK ags. <i>inlendisc</i> mnl. <i>inlantsch</i>
	URLAND	URLENDI on. <i>urlender</i> m. ohd. <i>urlenti</i> adj. URLANDO	
	ÛTLAND ags. <i>útland</i>	ÛTLENDI on. <i>útlende</i> adj. mhd. <i>úzlende</i> adj. ags. <i>útlenda</i> m.	ÛTLANDIG mnl. <i>uutlandich</i> mhd. <i>úzlentic</i>
ÛTLANDWARI mnl. <i>uutlander</i> mhd. <i>úzlender</i>	ÛTLANDO on. <i>útlende</i> m.	ÛTLANDISK ags. <i>útlendisc</i> mhd. <i>úzlendisc</i> mnl. <i>uutlantsch</i>	
INLAMARI URLAMARI ÛTLAMARI	INLAMO URLAMO ÛTLAMO	mnl. <i>inlemsch</i> mnl. <i>orlemsch</i> mnl. <i>uutlaemsch</i> , <i>uutlemsch</i>	
II	Û(T)LANDWARI <i>Flandri</i> <i>Flander</i> <i>Vlanderlant</i> gen. pl. <i>Vlandren</i> dat. pl. Û(T)LANDWARIA <i>Flandria</i> Û(T)LANDWARA <i>Flandra</i> <i>Vlander</i>	Û(T)LANDO * <i>Flando</i>	<i>flandonensis</i> <i>flandrensis</i> mnl. <i>vlandersch</i>
	Û(T)LAMARI	Û(T)LAMO * <i>Vlame</i> mhd. verb. <i>vlaemen</i> Û(T)LAMING <i>Vlaming</i>	Û(T)LAMISK <i>vlaemsch</i> , <i>vlemsch</i> <i>flamensis</i> (?)

AANMERKINGEN BIJ DE TABEL

De woorden in kapitaal zijn constructies.

- I A Het simplex URLAND is onbetuigd en heeft wsch nooit bestaan, omdat *ur* meer prepositie was dan prefix, en dus een casusuitgang (genit.) eiste.
- Het missende ELILANDWARI zou een praktisch weinig gangbaar begrip uitdrukken, en zal dus ook wel geen constante formatie geweest zijn.
- I B Mnl. *inlande* m. f. en ntr. is wel oorspronkelijk ntr. en id. met mhd. *inlende*. Het eerste betekent „het recht om in het (heimat)land te verblijven”, het tweede is Heimat, Herberge.
- De *-ja* formaties zijn oorspronkelijk adj. van het type *extorris*, *exsomnia*, *egregius*, got. *afhaimeis*, *anhaimeis*. Zwak verbogen kunnen ze gesubstantiveerd worden als m. (en zijn dan equivalent met de *-an* stammen), of ook als neutra, als bijv. *elilenti*, Elend.
- I C De adj. op *-ig* (got. *ansteigs*) waren niet gelijkwaardig met die op *-isk*. Deze laatste (got. *barnisks*, gr. gesubstantiveerd *παίδισκος*, jongetje) werden oorspronkelijk steeds van persoonsaanduidingen gevormd. Zij dienden vooral bij volksnamen als *frankisk* (Franco), *saxisk* (Saxo) *englisc* (Angla) *scyttisc* (Scotta), Daar men *centisc* bijv. zowel op de streeknaam *Cant* als op de persoonsnaam **Centa* (= **Cantwari*) betrekken kon, diende het suffix later ook bij land- en streeknamen. Een vorm als *hollandsch* hoorde oorspronkelijk bij de persoonsnaam **hollando*, maar werd — na het totaal uitsterven van dergelijke formaties — direct op *Holland* betrokken.
- II De var. *Vlaenderen*, *Vlaenderlant* met lange *ā* verschijnen eerst in het Mnl. en blijven beperkt tot onze streken. In 1240 schreef men nog *Ulandren*.
- Volgens de opmerking bij I C zijn *uutlaemsch*, *vlaemsch* *vlemsch*, *inlemsch* en *orlemsch* van persoonsnamen gevormd. Daarom moeten we *ūtlamo*, *vlamo*, *inlamo*, *urlamo* postuleren, die op hun beurt alleen verklaarbaar zijn als kortvormen bij *ūtlamari*, enz., naar het type *Flandari* : *Flando*, onfr. *leidare* : *leido* (cf. Kapittel VI A en VII). **Vlamo* wordt ook wel gepostuleerd door het mhd. verb. (*mit der rede*) *vlaemen* = nach Art der Flamänder (!) spreken (LEXER).

IX. Samenvatting

De pioniers die het, bij de merow.-karol. regressie der 7de-8ste e., uit de waddenzee der vl. kuststreek opduikende *útiland* bezetten, noemde men *útiland-wari* of *útilando*; de op de zee veroverde streek heette *Útilandwar(i)a*. De latere vormen der drie laatste woorden en de erbij horende afleidingen verdelen zich in twee groepen: in de eerste, met bewaard *út*, bleef het begrip analytisch; in de tweede, met accentverspringing, werd *út* gereduceerd tot $u > v$ en het begrip werd globaal. In iedere groep vinden we doubletten met verlies resp. van de w ($ndw- < nd-$) en van de d ($ndw- > nw- > m$).

I. — ANALYTISCH BEGREPEN DOUBLETEN,
DIE NOOIT N. P. WERDEN :

- 1° *Útiland-(w)ari*, mnl. *uutlander*, waarbij het synoniem *Útiland-o* en het hiervan afgeleide adj. *Útilandisk*, mnl. *uutlantsch* ;
- 2° *Útilan(d)w-ari* > **útlam-ari*, uitlander, waarbij het synon. *Útilan(d)w-o* > **útlam-o* en het hiervan afgeleide adj. *Útlam-isk*, mnl. *uutlaemsch*, *uutlemsch*, bevestigd door mnl. *orlemsch* en *inlemsch* uit > **urlamo* en **inlamo* ;

II. — GLOBAAL BEGREPEN DOUBLETEN,
DIE VROEG N. P. WERDEN :

- 1° *Uland-(w)ari* (1006) > FLANDRI (7de-8ste e.), sing. FLANDER,
Uland-(w)aria, *Uland(w)ara* > FLANDRIA, FLANDRA, en *Uland-o* > **FLANDO* (in *flandonensis* 942), syn. van FLANDER.
- N. B. adj. **flandisk* ontbreekt, zie *uutlantsch*, *uutlaemsch*, *orlemsch* en *vlaemsch*.

2° *Ulan(d)w-ari* > *Flamari* (in top. bij FORSTEMANN?) met syn.

Ulan(d)w-o > *Ulamo* in mhd. *vlaemen*, hgd. *Flame*, waarbij adj.

Ulam-isk, mnl. *vlaemisch*, *vleemisch*, *vlaemsch*, *vleemsch* en *Ulam-ing*, mnl. ook *Vlamming*, *Vleming*, elders *Flemming*.

Volgens zijn Vita, vóór 684 opgesteld door zijn vriend Audoenus, maar alleen bekend in omwerking van rond 725, heeft de hl. Eligius bekeringswerk verricht in *Flandris*, d. i. onder de *útländwari* der vl. kuststreek. Als die mentie in het orig. stond, moeten we besluiten dat de regressie der zee reeds vóór 640 begonnen was en dat zich in de tijd van Eligius reeds talrijke pioniers gevestigd hadden op *útländ*, dat bij zijn opduiken uit de zee buiten alle administratieve grenzen lag en *niemandsländ* was. Als pagus zal de kustvlakte eerst georganiseerd zijn toen de oorbaar-making verder gevorderd was, misschien rond 746, uit welk jaar de vroegste mentie in *pago Flandrinse* dagtekent (echter alleen bewaard in copie der 10de e.). In een orig. stuk verschijnt deze mentie eerst in 869.

X. Slotbeschouwing

Omdat wij vonden dat de *Flandwari* in feite *Útländwari* waren, hebben we het gewaagd de buitensporige hypothese der oorspronkelijke identiteit van die twee woorden breedvoerig te onderzoeken. De vakgenoten die machinaal geneigd zijn bij iedere gepostuleerde fonetische evolutie vooraf te vragen „naar welke klankwet“?, krijgen in dit opstel hun gading niet, omdat we te doen hebben met een sporadisch geval, waarop het gezegde van W. VON WARTBURG toepasselijk is: „chaque mot peut avoir sa propre évolution“. O. JESPERSEN, die in 1886, met een meesterlijk strijdschrift van het noorden uit, in de duitse

woestijn der Überphonetisten preekte zoals H. SCHUCHARDT het in 1885 van het Zuiden uit gedaan had, maakt daarin een opmerking, die hierop neerkomt : wanneer we got. *fadar* en *bróþar* met *pater* en *frater* vergelijken, dan is die gelijkheid per se evident en we hebben geen klankwet nodig om er aan te geloven ; omgekeerd, wanneer iemand, om het even op welke wijze, maar met overtuigende argumenten een gelijkheid tussen twee schijnbaar onverwante woorden bewijst, dan hebben we ook geen klankwet nodig om hem te geloven ; de bestaande empirische klankwetten zijn dan onvolledig : zijn bevinding *is* dan de klankwet voor *dat* woord.

Ik laat het aan de vakgenoten over te oordelen of mijn bewijsvoering hen overtuigd heeft en of hiermee het bijna hopeloze probleem *Vlaanderen, Vlaming, vlaamsch*, eindelijk opgelost is. Als ook mijn hamer na zoveel andere te licht bevonden wordt voor dit tergende hoofd van Jut, dan hoop ik nog te beleven dat een jongere de sport zal voortzetten totdat het schot afgaat (1).

Alvorens te eindigen wil ik mij nog bij de engere kring van vakgenoten verontschuldigen voor de vele — meestal overtollige — referenties van grammaticale aard ; zij zijn een reactie tegen het omgekeerde procédé... met erge vergissingen, die zeer weinig lezers spontaan konden recht zetten en die indertijd door geen enkele recensent werden signaleerd. Dat ik mij, soms wat veel, heb laten gaan over principiele questies zal men mij, hoop ik, ten goede duiden als ik hier uitdrukkelijk onderlijn, dat ik daaraan meer waarde hecht dan aan het onderwerp zelf van dit opstel, dat — laat het ons maar bekennen — toch niet veel meer dan een curiosum is, en dat ik zeer geringe kans zie er nog ooit afzonderlijk over te handelen.

(1) Het volledigst overzicht der talrijke voorgestelde etymologieën gaf VERDEYEN, *op. cit.* Zijn eigen voorstel heeft wel nauwelijks iemand overtuigd.